

HANUCA — EVOCARE A EROISMULUI SPIRITUAL

de Șef rabin dr. MOSES ROSEN

„לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח” „Nu prin forță, nici prin putere, ci prin spirit!” Iată un crez care ne-a străbătut, ca un fir roșu, toată istoria noastră, cea atât de zbuciumată. Am moștenit și am păstrat o concepție fundamentală: primatul spiritului asupra forței. N-am vrut, deci, să purtăm războaie împotriva nimănui. Cind strămoșul lui Iaacov-Israel și-a văzut viața primejdioasă de fratele său Esav וַיִּירָא, וַיִּצְרַח „I-a fost teamă că va fi omorât și l-a părut rău că va trebui să omoare”. Atât de departe a mers oroarea de vărsare de sînge, înlocuită, milenii de-a rîndul, în vinele acestui popor, încît o întreagă literatură umoristică s-a creat, ironizînd „teamă de luptă” a copilor săi. Într-adevăr ei n-au crezut niciodată că războiul e o soluție și că puterea brutală să învingă pe cea morală.

Am Hasefer popor al cărții, ei au lăsat, orînde au umblat, vestigiile originale. N-au rămas de pe urma lor basoreliefuli preamînd victorii militare, iar pe meleagurile ce le-au bătătorit, arheologii n-au dezgropat palate, n-au descoperit comori cu pietre nestemate. Cercetătorii vieții acestor evrei de pe malurile Iordanului au găsit în loc de săbii, cărți, în locul tezaurelor, suluri, pergamente, oale de lut cu conținut bogat în învățături. Întotdeauna ei au rămas fideli invincibilei arme a aceluiași Iaacov-Israel הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב „glasul lui Iaacov”. Au minuit argumentul, au folosit spiritul în promovarea ideilor lor și n-au pierdut nici o clipă convingerea că raporturile dintre oameni și noroade trebuie să fie guvernate de o lege morală și nu „de pe poziții de forță”.

Purtau, deci, într-o mină cartea, iar în cealaltă se afla sapa. Răscoleau brazdele pe care le-au moștenit de la Avraham, Ithak și Iaacov. Lubeau această glie care s-a identificat cu inșuși destinul lor și nu voiau decît un singur lucru: să fie lăsați să schimbe deșertul în grădini roditoare, să poată să se bucure fiecare de „vița și smochinul său” אִישׁ חֵטֶח וְגִפְנוֹ. Ogoarele lor se aflau însă într-o regiune în care totdeauna s-au încrucișat poftelile hrăpărețe ale împărățiilor cei mari.

Hanuca ne amintește de unul dintre aceștia: Antiohus. El n-a fost nici cel dintîi, nici cel din urmă.

Antiohus, predecesorii și urmașii săi, s-au străduit să stingă lumina din altar, să nimicească pînă și ultima candelă, pentru ca întinerul să poată domni nestingherit, iar la adăpostul său nelegiuirea să poată continua. Lumina era, de pe atunci, primejdioasă pentru un sistem social bazat pe aspirarea și exploatarea omului de către om. Cartea, cuvîntul, erau de pe atunci socotite ca dinamita ce amenință să arunce în aer o orînduire a nedreptății și a împărlirii.

Olimp și Sinai: grăitoare simboluri ale celor două concepții diametral opuse, care s-au ciocnit בְּכִימֵי הָהָר „în acele vremuri, în acel an al 165-lea dinaintea erei moderne. Olimpul era lumea lui Antiohus, era muntele misterios în care sălăsluiau zei puternici, cruzi, neîndurători și roși de josnice patimi. Între ei se purtau războaie; nu numai pe pămînt, între muritorii de rînd, ci și acolo sus, între zeli nemuritori, o singură lege trebuia să fie hotărîtoare — aceea a celui mai tare.

Celălăți, cei slabi, n-aveau dreptul la viață, iar la Sparta, de pe culmile muntelui Taiget erau zvîrliti în prăpastie bătrînii, bolnavii și neputincioșii. Jungla pămîntească, și chiar cea o limpică nu cunoștea loc pentru cei care nu erau înarmați cu colți și cu gheare, spre a sfîșia, spre a ucide. „Übermensch”-ul lui Nietzsche, „omul superior” din „rasa superioară” era singurul îndrituit să trăiască, încă de pe atunci cind doctrinarul acestei blestemate teorii se numea Antiohus.

În Olimp ardea focul care era, însă, monopol exclusiv al zeilor. Ei, cei puternici, aveau dreptul la lumină, la căldură. Jos, în vale, în lumea robilor, trebuia să stăpînească beznă cea aducătoare de spaimă căci numai ea, spaima, încovoia spinarea sclavului, îi inspiră respect față de ordinea socială, îl face să bijbie prin întinerul ignoranței.

Prometeu a culețat să înfrîngă această „lege constituțională” a Olimpului. El a furat o scînteie și a dăruit-o bieților oameni, ca să aibă și dînsii o rază de lumină, un pic de căldură. Culpărit a fost însă pedeapsa aplicată acestui

„infractor”, pentru că, prin gestul său, el a subminat înșeei temeliile lumii în care trăia. Sinai este antiteza Olimpului. De pe piscurile sale a coborît o diră de lumină menită să pătrundă pretutindeni, în cele mai ascunse văgăuni.

וְהָיוּ בְנֵי עֵינִים שֶׁמָּה תֵּצֵא תוֹרָה (נִדְרִים פ"א) „Fiți cu băgare de seamă la copiii cei săraci, căci din rîndurile lor răsare învățătura”, exclamă unul dintre învățății noștri, exprimînd astfel principiul iudaic al unei învățături pentru toți cei săraci, la toată lumea. תוֹרָה אֶרֶץ „Cultura este asemuită luminii”, căci ea trebuie să pornească de la o minte la cealaltă, precum o singură luminare poate aprinde ne-

(Continuare în pag. V-a).

Aprinderea menorei de Hanuca
(gravură din anul 1723)

O menora din anul 1942

Rabinul Iohanan Klieger din Franța relatează o emoționantă întimplare de Hanuca, petrecută în anii celui de al doilea război mondial. O redăm mai jos după revista „Tribune Juive”, care apare la Paris.

Faptul s-a petrecut în zilele negre ale războiului, cînd milioane de frați și surori erau deportați în masă în lagărele de exterminare.

La Malines, în apropiere de Bruxelles exista un lagăr de tranzit, unde familiile evreiești erau adunate de către Gestapo, înainte de a le deporta la Auschwitz. În acest lagăr sumbru, au sosit într-o zi de decembrie patru tineri din Anvers. Fuseseră prinși în cadrul unei rații a Gestapo-ului. Nu se cunoscuseră înainte și nu aveau nimic comun. Nu păreau să fie nici deosebiți de pioși, dar cunoștea un semnificația sărbătorilor și tradițiilor evreiești.

În lagăr domnea o mare îngrijorare. Definiții se întrebau dacă vor fi deportați în lagărele morții Auschwitz și Maidanek, unde șansele de supraviețuire erau înjime. Sărbătoarea de Hanuca se apropia și cei patru îi cunoșteau semnificația atât din punct de vedere religios cît și din punct de vedere moral, știau că Hanuca amintește de lupta împotriva opresiunii brutale și de victoria asupra forțelor răului. De aceea se hotărîră să construiască o menora pentru a aprinde luminile de Hanuca, potrivit tradiției.

Regulamentul lagărului interzicea categoric, sub amenințarea cu pedepse grave, a se aprinde cea mai mică lumină; pe de-o parte pentru a nu atrage atenția aviației aliate, pe de altă parte pentru a evita riscurile unui incendiu. Totuși cei patru nu au ezitat și dîintr-o bucată grosolană de lemn au cioplit o menora cu opt brațe. Cit privește lu-

CARTEA — rațiunea existenței noastre

„Anul internațional al cărții” proclamat de Unesco este un prilej pentru noi de a scoate în evidență locul de seamă pe care-l deține dintotdeauna cartea în viața tradițională evreiască.

Evreii au creat Biblia și în același timp au fost creați de ea. Au trăit cu ea și pentru ea timp de mii de ani. Limba Bibliei — ebraica, a fost menținută vie în rugăciuni, studii și comunicări obișnuite, în toată această perioadă. Credincioșii evrei simt Biblia în ei: ea este deopotrivă trecutul lor și rațiunea existenței lor spirituale. Faptul cel mai remarcabil este că o carte care a constituit comoara lor cea mai intimă a devenit în același timp universală prin mesajul ei.

Dar în lunga istorie a iudaismului. Biblia nu constituie decît un început. După distrugerea Ierusalimului, în anul 70 al erei actuale, cînd legătura cu locurile biblice a încetat să mai existe obsticle mozaice au început să creeze o mare operă, Talmudul, care cu timpul avea să aibă, în anumite privințe, o influență și mai puternică asupra vieții lor decît Biblia.

Timp de cîteva secole, fundamentul scris al acestei opere a fost doar Biblia: fiecare dintre cărțile Torei a fost copiată și păstrată cu cea mai mare venerație, după cum putem constata din sulurile de la Mareea Moartă. Plecînd de la cărțile lui Moșe, erudiții noștri au început să pună temelia unei lumi de cărți — un vast sistem academic în care studiiile textelor sacre s-a extins, cuprinzînd toate aspectele vieții unui credincios. — aspectul religios, istoric.

filozofic — împletite cu un sentiment de înțelegere pentru toate pornirile sale, dragoste pentru legende, ironie indulgentă și umor, urmărirea celor mai abstracte speculații și totodată contact necurmat cu realitățile vieții. Aceste caracteristici ale Talmudului au determinat felul cum urma să evolueze cursul vieții noastre tradiționale.

Între timp, în icșelele răspîndite în Eretz Israel și în Babilon tradiția orală continua să se extindă, fiind ulterior fixată în scris, în secolele al V-lea și al VI-lea. Din acel moment, Talmudul devine o enciclopedie a iudaismului, care exprimă într-un mod adecvat trecutul și viitorul existenței. Pe lîngă faptul de a fi autoritatea supremă în domeniul halahai. Talmudul aduce cu sine acele trăsături care aveau să dea caracterul specific vieții comunităților. El stabilește obligativitatea deprinderii de a citi și a scrie. Copilul li se cere să învețe să citească Tora și rugăciuni în limba ebraică. Accentul pus pe învățătura a devenit cheia menținerii, învățătura devenind legătura indestructibilă dintre credincioși, indiferent de locul unde se aflau. În același timp i-a făcut să devină utili în activitatea comercială urbană și apoi internațională. Era cealaltă fațetă a situației lor diasporate.

În orice situație, pasiunea lor pentru cărți s-a menținut intactă. În timpurile de demult ea se concentra asupra unor cărți care erau prin definiție sfinte — Biblia și Talmudul — și asupra comentariilor lor. ale unor rabini vestiți. A poseda aceste cărți era considerat ca o adevărată binecuvîntare. Pe lîngă valoarea lor intrinsecă, aceste cărți reprezentau altă pentru obște cit și pentru fiecare credincios stabilitate, continuitate și coerență înedită. Chiar și în tîrgul cel mai mic se afla o modestă prăvălieară cu cărți; iar în casele celor înstăriți se aflau cărți rare, răspîndind o aureolă în jurul lor.

Crescînd generație după generație în spiritul dragostei de carte, nu e de mirare că urmașii talmudiștilor și a exegeților Torci și-au consacrat inteligența și sentimentele literaturii, științei și artelor. Pentru noi o carte e ceva sfînt. Căci dacă în Biblie Dumnezeu îi vorbește omului credincios, drept răspuns acesta îi vorbește lui Dumnezeu, exprimîndu-și gîndirea și rațiunea sa umană într-o carte. O carte poate preamări viața sau o poate revoluționa. Dar orice conținut ar avea, oricît ar fi de realizată sau de slabă, legătura cu trecutul, faptul de a scrie o carte este în ochii credinciosului o parte a aceluiași impuls care acum mii de ani a străluminat însăși baza existenței noastre.

Nu întîmplător în evul mediu, cînd adversități puteau să ne distrugă identitatea, era vizat Talmudul, dîndu-se ordin să fie ars. În timpurile noastre, arderea cărților a fost aplicată din nou pe scară largă de către națiuni.

Dar nici un fel de încercări care s-au abătut deopotrivă asupra credincioșilor și a cărților lor sfinte, nu au izbutit să ne abată de la ceea ce constituie rațiunea existenței noastre istorice — atașamentul nostru total față de carte, de adevăr, de valorile eterne ale umanității.

minăre, și le-au procurat sau le-au făcut, Dumnezeu știe cum, la fața locului.

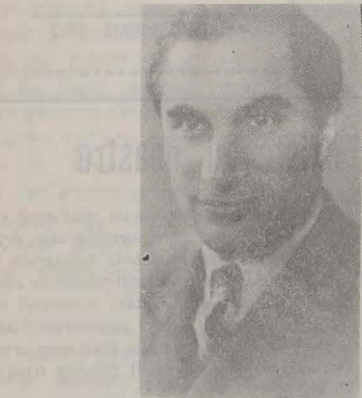
Cînd a sosit prima seară de Hanuca 1942, cei patru au aprins prima luminare, recitînd binecuvîntarea rituală: „Lăudat fi tu Doamne, care ai înfăptuit minuni pentru părinții noștri, în acele zile”. Ațita doar că luminarea a fost aprinsă sub masa acoperită cu pătură, pentru ca lumina să nu fie vizibilă în afară. Au cîntat imnul „O, stîncă a salvării noastre”. Îndeplinirea acestui ritual a amintit credincioșilor de maranîi din timpul inchiziției spaniole care aprindeau luminile de Hanuca în catacombe și de nenumăratele familii evreiești din Europa evului mediu care erau nevoite a se ascunde spre a îndeplini poruncile lui Dumnezeu. Această ceremonie, repetată în toate zilele de Hanuca, a făcut să renască speranța în inimile definiților. Dumnezeu, care își ajutase poporul în trecut — gîndeau ei — nu-l va părăsi în această nouă încercare.

Mica menora de Hanuca nu intrînză să devină un simbol al rezistenței. Nu era decît un modest candelabru de lemn, dar el reprezenta o armă împotriva opresiunii inumane a nazîștilor și simboliza lupta credincioșilor evrei pentru apărarea religiei și credinței lor; menora devenise imaginea libertății însăși.

Cei patru din Anvers au fost deportați într-un lagăr al morții. Doi nu s-au mai întors; dintre supraviețuitori, unul este d. Alex Gouvard din Bruxelles iar celălalt este Noah Klieger, fratele autorului acestei povestiri.

Mica menora de lemn se află azi la Muzeul rezistenței din Tel Aviv, simbolizînd victoria spiritului asupra forței brutale.

JOSEPH SCHMIDT

Se împlinesc 30 de ani de la moartea celebrului tenor Joseph Schmidt. Născut la 4 martie 1904 în comuna Dăvideni din Bucovina, el și-a petrecut copilăria în mediul rural, unde răsunau cantecele populare, chiuuiturile și horele, pe care sensibilitatea copilului le-a înregistrat și ale căror impresii i s-au așezat statornic în suflet. A urmat școala elementară în satul natal, începînd să cînte de mic copil. Urmează apoi liceul, rămînînd statornic pasionat de muzică.

În timpul primului război mondial o duce destul de greu, fiind nevoit să călătorească la Vatra Dornei, Bistrița și în Ungaria. După război îl întîlnim din nou în Bucovina, unde urmează cursurile unei școli comerciale. În tot acest timp face studii particulare, perfecționîndu-și arta muzicală de interpret. Învăță arii celebre ale compozitorilor universali și în 1924 dă primul său concert. În program au figurat arii și lieduri. Joseph Schmidt înregistrează și primul său mare succes. Pe lângă arii din operele „Trubadurul” și „Aida” de Verdi, „Paiațe” de Leoncavallo, „Carmen” de Bizet, „Bărbierul din Sevilla” de Rossini și „Martha” de Flotow el a interpretat cu acel prilej și balade românești.

A urmat apoi Conservatorul din Berlin, unde era apreciat ca un bărbat mic, cu o voce minunată.

În 1926 vine în țară și își face stagiul militar la Rădăuți, după care încep marile sale concerte în străinătate. Anul 1929 îl găsește solist al Operei din Berlin unde a interpretat rolul lui Vasco de Gama din opera „Africană” de Meyerbeer precum și arii din opere celebre. Concertează apoi în Elveția, Olanda și în țară, cucerind publicul prin vocea sa admirabilă. Dotat cu o voce mlădioasă și cu un timbru cald, el a cîntat cu egal succes și cu aceeași înțelegere a stilului, roluri principale în operă și operetă, cit și în mai multe filme muzicale.

În cadrul unui interviu, întrebat fiind: „Cum ați ajuns cîntăreț?” — a răspuns: „— Nu uitați, sînt originar din Bucovina. Ținut bogat în cîntăreți înnașcuți și talente muzicale, ca pufine atele.” „Rolul unui cîntăreț — notează el — este mai complicat decît pare la prima vedere. Dîncolo de universul cîvintelor, există un univers al poeziei, invizibil, de neseziat... Textul unui cîntec de muzică ușoară nu poate spune nicodată totul, chiar dacă el poartă o semnătură ilustră. Poetul și compozitorul pot merge în creațiile lor pînă la un anumit punct, pînă la o anumită barieră, dîncolo de care începe magia sugestiei, a tacerii, a subtextului, atmosfera sufletească...”

A interpretat rolurile principale în următoarele filme. multe din ariile lor au devenit slagăre: „Expresul dragostei” (1931); „Un cîntec străbate lumea” (1933); „Cînd ești tînră a ta e lumea” (1933); „O stea cade din cer” (1934); „Azi e cea mai frumoasă zi din viața mea” (1935).

Joseph Schmidt a fost un mare pasionat al cîntecului, al sportului și călătoriilor. Își iubea mult familia. „Cele mai frumoase zile — spunea el — sînt acelea pe care le petrec cu mama”.

În deceniul al patrulea, a călătorit mult și a concertat nu numai în România dar și în Cehoslovacia, Polonia, Austria, Franța, Elveția, Olanda, Grecia, Turcia, și S.U.A.

S-a stîns din viață în vîrstă de 38 de ani în Elveția. La 16 noiembrie 1942 inima lui a încetat să bată. În Elveția există în prezent o casă memorială închinată cîntărețului, melodiile pe care le-a interpretat au fost imprimate pe discuri, ele se transmit deseori la radio și pe micul ecran, o casă de filme pregătește filmul muzical Joseph Schmidt. Cu cîțiva ani în urmă a apărut la Viena o monografie a vieții și operei sale.

RENÉE ABRAMOVICI
GRAȚIAN JUCAN

Turneul T.E.S.-ului în America

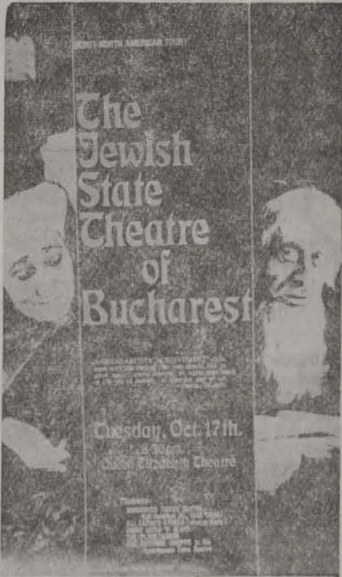
Mii de mîle de-a lungul și de-a latul continentului nord-american, de la New-York și New-Jersey la Hartford și Philadelphia, de la ciadela universitară din Seattle la Vancouver, principala poartă a Canadei către Pacific, de la San Francisco, Los Angeles și Berkeley la Ottawa și Montreal; patruzeci de reprezentații în fața unor săli întoldeauna pline, a căror capacitate medie reprezenta 1500 de locuri; optzeci de cronici în mai toate marile organe de presă, sub semnături de prestigiu, de la Clive Barnes, cronicarul lui „New-York Times”, pînă la Jacob Siskind, de la „The Gazette” din Montreal; numeroase emisiuni, interviuri și consemnări la posturile de radio — astfel se prezintă, în termenii cei mai sumari, bilanțul recentului turneu întreprins de Teatrul Evreiesc de Stat din București în S.U.A. și Canada, cu două din spectacolele de succes ale ultimelor sale stagioni: „Dy-buk” și „Un șirag de perle”.

Desigur, limbajul succint al cifrelor și al datelor este prin sine însuși grăitor în ceea ce privește amploarea călătoriei artistice a trupei bucureștene și interesul stîrnit de ea în rîndurile publicului evreiesc din America. Dîncolo de acest limbaj, însă, cele șapte săptămîni de turneu au avut încă o semnificație, poate mai adîncă, poate mai importantă: aceea a unei emoționante descoperiri reciproce.

Pentru artiștii Teatrului Evreiesc de Stat, turneul a însemnat, firește, descoperirea Americii, cu contrastele ei izbitoare și spectaculoase, cu magnificele ei peisaje urbane dar și cu străzile ei goale după ora inserării, cînd oamenii se închid în case de teama răufăcătorilor. orașele cu confortul lor ultramodern, dar și cu ritmul înnebunit al unei vieți dominate de nesiguranta zilei de mîine, cu teritoriul miraculos al Disneylandului dar și cu cetele de hippies zdrențăroși și drogați. Dar principala descoperire a fost aceea a publicului evreiesc din America: un public cald, generos, deloc blazat, care a rezervat pretutînd artiștilor bucureșteni o primire entuziastă și emoțională, ovacionînd spectacolele, mindrindu-se de performanțele artistice ale T.E.S. ca de propria lor avuție spirituală. Un public realment însetat de teatru și de cultura idiş, pentru care turneul a reprezentat un eveniment de primă mărime. Și dacă prezența în sălile de spectacol a unor nume glorioase ale artei evreiești — printre care Joseph Bulow, Ida Kaminska, Maly Picon, Ben Amy, Zille Adler, Isaac Stern, Paul Mann și alții — a provocat, probabil, destule momente de trac actorilor bucureșteni, o impresie încă și mai adîncă le-a stîrnit-o marea număr de tineri care au ținut să asiste la reprezentațiile lor. În sălile de două mii de locuri ale universităților din Berkeley și din Los Angeles, majoritatea covîrșitoare a publicului a fost alcătuită din tineret — o parte din cei peste 10.000 de studenți evrei care învătă acolo. La New-York și Philadelphia, actorii au fost vizitați la cabine de tineri de douăzeci de ani, care vorbeau perfect un idiş învățat la universitate. La Montreal, în sală s-au aflat studenții celor patru secții ale Facultății iudaice. Toți acești tineri au întîmpinat spectacolele Teatrului Evreiesc de Stat cu o mare căldură, cu o imensă disponibilitate sufletească — semn bun pentru viitorul, atît de controversat, al teatrului și al culturii de limbă idiş.

Actorul Samuel Fischler ne-a relatat, printre altele, un moment deosebit de emoționant. Aflat la Montreal, a primit la un moment dat un telefon din partea unei matusi bătrîne, pe care n-o mai văzuse de cîteva decenii, și care se afla în spital. S-a grăbit s-o viziteze, împreună cu soția sa, actrița Sonia Gurman. E lesne de imaginat cît de mișcător a fost momentul vederii. În rezerva bătrînei doamne se strînseseră aproape toți salarii și bolnavii spitalului. Și atunci, pe neașteptate, vizita s-a transformat în spectacol. La cererea insistență a acestora, oaspeții au susținut un adevărat recital: au cîntat, au recitat, au interpretat mici fragmente dramatice, cu un succes extraordinar... O întîmplare obișnuită, care demonstrează cît de larg a fost ecoul turneului bucureștean și cît de mare popularitatea celor care l-au susținut.

Așa cum spuneam, descoperirea prilejuită de acest turneu a fost reciprocă. La rîndul ei, opinia publică americană a descoperit cu oarecare surprindere înaltul nivel cultural și profesional al trupei bucureștene. La recepția oferită de Uniunea artiștilor evrei din S.U.A. și Canada, la sediul ei din New-York, domnul Yablow, președintele acestei organizații, remarcă, alături de alte personalități de prim rang, că un stat socialist poate asigura existența unui asemenea teatru, în vreme ce cei 6.000.000 de evrei din Statele Unite nu dispun decît de cîteva formații sporadice, care colîndă țara în condiții precare. De o înaltă apreciere s-a bucurat politica guvernului și statului român, care

Afiș din timpul turneului

asigură minorităților naționale o dezvoltare culturală firească, în raport cu tradițiile și cu năzuirile lor. Teatrul Evreiesc de Stat din București, una din cele nouă instituții teatrale din România care funcționează în limbile minorităților naționale, este efectul și expresia acestei politici.

Pe marginea spectacolelor propriu-zise, presa americană a exprimat opinii dintre cele mai diverse, în marea lor majoritate favorabile și măgulitoare. Cronicarii au subliniat profunzimea filozofică a montării lui Franz Auerbach cu poemul dramatic al lui Anski, „Dybuk”, ca și varietatea coloristică a spectacolului folcloric „Un șirag de perle”. Au fost apreciate performanțele individuale ale unor actori — Samuel Fischler, Leonie Valdmann — Eliad și Carol Marcovici în „Dybuk”. Seidy Gluck, Mano Rippel, Beatrice Abramovici și Rudy Bolteansky în „Un șirag de perle” — dar, în primul rînd, remarcabila unitate a jocului colectiv, forma de ansamblu a trupei, diversitatea disponibilităților ei interpretative. Opiniile reputaților critici croniciari Jacob Siskind, de la „The Gazette” din Montreal, asupra spectacolului „Dybuk” sînt edificatoare: „...Montarea bucureșteană este una din cele mai izbutite din cîte am văzut cu această piesă — cu siguranță mult mai mișcătoare și mai semnificativă decît aceea pe care ne-a oferit-o Teatrul Habima din Israel. Trupa tratează piesa nu în spiritul teatrului clasic, ci ca pe un crîmpei de viață extrem de vital și de contemporan. (...) Samuel Fischler, care a interpretat rolul rabinului, este un actor de o calitate impunătoare. El a dominat scena, captînd atenția publicului prin dinamismul real și forța personalității sale. (...) Altă performanță impunătoare în spectacol a aparținut lui Carol Marcovici, în rolul Mesagerului. (...) Poate cel mai interesant în această montare a fost faptul să regizorul a supus textul original inspirației sale.”

O descoperire reciprocă plină de adînci semnificații; un impresionant succes de public; și ecou extrem de favorabil în opinia teatrală americană — acestea sînt principalele izbînzii ale turneului Teatrului Evreiesc de Stat din București, și tot acestea sînt elementele care i-au determinat pe organizatorii turneului să adreseze trupei o nouă invitație de principiu, pentru o a doua vizită care ar urma să aibă loc peste doi ani.

SEBASTIAN COSTIN

PENTRU MINERII DIN VALEA JIULUI

Pînă în anul 1975 urmează a se construi în Valea Jiului, în plus peste prevederile inițiale ale planului cincinal, un număr de 1 000 apartamente pentru familiile de minieri precum și două cămine muncitorești cu cantine proprii, pentru nefamiliști, din localitățile Petrila și Urzicani.

De asemenea, vor fi construite noi creșe și grădinițe pentru copii, săli de cinema în aproape toate localitățile, precum și un stadion și un bazin acoperit de înot la Petroșani, o sală de sport la Urzicani și cluburi muncitorești în alte localități.

ZONA TURISTICĂ A PORȚILOR DE FIER

Porțile de Fier, această foarte veche zonă geografică a țării și în același timp foarte nouă în geografia ei economică, va intra în circuitul turistic intern și internațional. Relieful, vegetația și clima, bazinele hidrografice și resursele terapeutice naturale, realizările umane dobîndite de-a lungul veacurilor pînă azi prilejuiesc o ofertă turistică diversificată și complementară, cu multe atracții de importanță europeană: sistemul hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier, defileul Dunării cu Cazanele Mici și Cazanele Mari, Băile Herculane, operele lui Brîncuși, de la Tg. Jiu, Valea Cernei, minăstirea Tismana, cetatea medievală Ada-Kaleh, Muzeul Porților de Fier etc.

PREZENȚE ROMÂNEȘTI

Cvartetul „Muzica” al Filarmonicii din București a efectuat un turneu în Marea Britanie, susținînd concerte în mai multe localități. Aceste concerte ale artiștilor români s-au bucurat de succes.

CONSTRUCTORII DE NAVE

Șantierul naval de la Constanța a pășit în al nouălea deceniu de existență. În ultimii doi ani au fost construite aici 7 nave maritime pentru export. Acestea trecînd rigurile cele mai exigente ale registrului naval, partenerii externi au lansat noi comenzi.

În viitor, constructorii Șantierului naval din Constanța vor trece la fabricarea unor nave de 55—60 000 tone, apoi nave de 150 000 tone și chiar mai mari.

EXPOZIȚIE DE INCUNABULE

În cadrul manifestărilor prilejuite de Anul internațional al cărții la Biblioteca Academiei R.S.R. din București a fost deschisă o expoziție de incunabule, care cuprinde lucrări ieșite de sub teacă în urmă cu 5 secole.

Printre cărțile expuse figurează, între altele, piese care au făcut parte din fondurile unor vechi biblioteci românești, multe dintre ele fiind dăruite de personalități reprezentative ale culturii. Sînt prezentate, de asemenea, lucrări de o inestimabilă valoare documentară și literară, de proveniență venețiană, germană, poloneză, consemnînd date despre istoria Țărilor Române, atestînd, în același timp, legăturile culturale ale acestora cu țările în care s-a dezvoltat tiparul în prima etapă a existenței sale.

Obștea din Norvegia

Un reporter al ziarului „Unzer Wort“ din Paris a vizitat recent Scandinavia. Rezultatul călătoriei l-a constituit o serie de articole, din care aflăm date interesante despre viața micilor comunități evreiești din Suedia, Danemarca, Norvegia și Finlanda.

În reportajul consacrat Norvegiei, Simon Beker arată că în această țară, cu o populație de aproape 4 milioane, trăiesc în prezent 900 de evrei. Principala comunitate (780 de suflete) se află la Oslo, oraș cu 481 000 de locuitori. Altă mică obște evreiască se află la Trondheim.

Primii evrei s-au stabilit în țară în anul 1852. În preajma celui de-al doilea război mondial numărul lor era de 1 500. Peste jumătate au fost deportați de naziști la Auschwitz, de unde nu s-au întors decât câțiva. Aproximativ 500 de evrei au reușit să se salveze trecând granița în Suedia.

Majoritatea membrilor comunității sînt oameni de înaltă calificare profesională — medici, ingineri, avocați, profesori. Din anul 1946 în fruntea comunității se află d. Zvi Kuritzinsky, un cunoscut om de afaceri din Oslo. În convorbirea pe care a purtat-o cu ziaristul parizian, d-sa a arătat că conducerea comunității se străduiește să satisfacă nevoile spirituale ale membrilor săi. Astfel, în cadrul obștei funcționează o Talmud-Tora, frecventată de peste 50 de elevi, iar săptămînal se țin cursuri de iudaistică, la care asistă pînă la 150 de persoane.

O așezare evreiască în Sparta antică?

Prima informație cu privire la relațiile dintre vechii evrei și orașul-stat Sparta din Peloponez este scrisoarea cuprinsă în Biblie, pe care Aerus, regele Spartei (309—265 î.e.n.), a adresat-o Marelui preot Onias I. Prin această scrisoare, Aerus salută pe evrei și le propune o alianță, exprimată în cuvintele: „turmele voastre și averea voastră ale noastre sînt, și cele ce sînt ale noastre ale voastre sînt“. El se referă de asemenea la o veche tradiție care pretinde că ambele popoare s-ar trage din neamul lui Abraham (I. Macab. 12,20). Acest lucru era afirmat într-una din cărțile care se ocupa cu genealogia diferitelor națiuni, foarte răspindite în era elenistică și se baza probabil pe cunoscuta lucrare a lui Hecateus din Haderă, istoricul grec din secolul al IV-lea î.e.n., care, în mod cert vizitase Ierusalimul.

După cum reiese din Scrisoarea lui Aristides, Hecateus e cel care l-a îndemnat pe Ptolemeu al II-lea să pună să se traducă Tora în grecește.

Iosephus Flavius, care în „Antichități“ citează textul acestei scrisori, aduce unele amănunte care nu apar în Cartea Macabeilor. De altfel, Cartea Macabeilor (I. 14,20) pomenește despre o altă scrisoare adresată de Ionatan Hasmoneianul spartanilor și de o scrisoare a spartanilor adresată lui Simion Hasmoneianul. Ca o confirmare a acestor fapte, Cartea a II-a a Macabeilor (5,9) vorbește despre fuga

meridionale

O străveche obște evreiască din Africa de Nord

Potrivit unei legende, încă pe vremea regelui Șlomo se aflau în Maroc evrei. Veniți să cumpere aur. Ca orice legendă și aceasta își are simburile ei istorice: e fapt stabilit că între secolele al V-lea și al III-lea înaintea erei noastre, Marocul a fost o importantă piață a aurului.

După o altă legendă Joab, comandantul armatei lui David a fost trimis în Maroc pentru a înfringe pe filistenii izgoniți din Canaan. Se spune chiar că în apropierea actualului oraș Zagora din sudul Marocului s-ar fi găsit o inscripție care descrie această expediție și că în regiunea Ufran ar fi existat așezări evreiești încă înainte de distrugerea celui de al doilea templu.

Părăsind domeniul incert al legendei în favoarea celui sigur, al istoriei, semnalăm că prima consemnare a existenței evreilor în Maroc datează din secolul al II-lea al erei actuale și se află pe o piatră funerară găsită între ruinele orașului roman Volubilis, situat între Fez și Meknes. A doua inscripție s-a găsit în localitatea Sale. Prima inscripție menționată este în limba ebraică, pe cînd a doua în greacă.

Ibn Kaldum, istoricul arab din secolul

al XIV-lea menționează o serie de triburi berbere din Maroc, care ar fi adoptat credința mozaică.

În jurul anului 693, ca urmare a persecuțiilor regilor vizigoți, numeroși evrei din Spania au părăsit această țară, refugiindu-se în țările din nordul Africii, între care și Marocul. Mai târziu, după cucerirea Marocului de către arabi, regele Idris al II-lea și-a stabilit capitala la Fez, autorizînd pe evreii refugiați din alte țări să se stabilească acolo. Aceasta a fost perioada de prosperitate maximă a obștei evreiești din această țară. Dintre personalitățile proeminente ale obștei se cuvine amintiți medicul curții Meir ibn Kamniel și Solomon Abub Mualim din Marakeș, distinși erudiți. La Ceuta trăia Joseph ibn Aknin, un discipol al lui Maimonide; un talmudist renumit a fost Zeharia ben Iehuda din Agmat. Sijilmassa și Fez erau importante centre de învățămînt. Acest lucru l-a determinat probabil pe Maimonide să se stabilească împreună cu familia sa la Fez, atunci cînd a fost obligat să părăsească Spania.

Dar după aceea a urmat perioada dominației almohazilor, cînd evreii au fost prigoniți fără milă. Tot atunci a fost introdus și semnul distinctiv, sikla. În acea perioadă a părăsit Maimonide Marocul. A urmat apoi o perioadă mai liniștită în care, mai ales în regiunea munților Atlas, au apărut numeroase centre evreiești. Sub sultanul Muhamed al Saic al Vatași, evreii fugiți din Spania și Portugalia s-au bucurat de o primire prietenească. Totuși, pe cîmpurile din jurul orașului Fez, circa 20 000 de refugiați au murit din cauza foametei și a bolilor. Atunci s-au stabilit în Maroc erudiți de vază ca Iacob Qénizal, Abrahă Saba, Iosua Corcos, Nahman Sunbal etc. În același timp exista și un curent de a părăsi țara. Abraham Zacuto, Iacob Berab, David ibn Abi Zimra și Iehuda Haiat au părăsit atunci Marocul. Noii sosiți au ocupat în scurt timp poziții dominante în comunitățile evreiești. Rabinii lor au emis o serie de decizii (takanot) care stabileau modul de a reglementa căsătorii, divorțuri, moșteniri etc. pe baza tradiției sefardice.

Timp de 450 de ani evreii din Maroc au trăit oarecum izolați, menținînd o limbă formată din spaniolă, ebraică și un dialect arab numită *haketa*. Pînă în secolul al XIX-lea s-a menținut și limba veche castiliană, care se deosebește de limba ladino, vorbită în orient.

Cînd la începutul secolului al XVI-lea portughezii au ocupat o parte a coastei marocane, evreii de origină portugheză din orașele Safi și Azemur au jucat un rol pozitiv în stabilirea păcii între portughezi și musulmani.

În cursul secolului al XVI-lea, Marocul devenise un liman pentru maranii din peninsula iberică, din insulele Madeira, Azore, Canare. Mulți dintre ei, meseriași pricepuți, au contribuit la dezvoltarea economică a țării. Astfel, a fost introdus de către foști marani un nou procedeu de fabricare a zahărului din trestia de zahăr, Marocul devenind astfel în secolele al XVI-lea și al XVII-lea cel mai mare producător de zahăr din lume. Multă vreme ocupația evreilor din Maroc a fost agricultura, creșterea vitelor și prelucrarea metalelor prețioase și a vinului (interzise musulmanilor din motive religioase).

Comunitățile din Maroc erau vestite pentru atașamentul lor religios. Cabala și Zoharul constituiau obiectul principal de studiu în unele comunități. La Sale, Ma-

rakeș și Safi existau școli talmudice care au dat personalități importante ca Joseph Gakattila, autorul cărții *Ginat Egoz*; Joseph ibn Teboul, care a scris *Peruș al Idra Rabba*; Raphael Moses Elbaz, autorul cărții *Kise Melakin*; Solomon Amar, Abraham Azulai.

Falsul mesia Sabetai Zwi a găsit mulți adepți în Maroc, ceea ce se explică prin atmosfera mistică creată și întreținută de studiul asiduu al Cabalei. Dar rabinii din comunitățile marocane, Iacob Saportas, Daniel Toledano și Aaron ha-Siboni au jucat un rol foarte important în combaterea acestui bizar personaj.

În secolul al XVII-lea, în timpul dinastiei Hasanizilor, sultanul numea dintre personalitățile proeminente evreiești un *șeic al Iahud*, care avea autoritate asupra tuturor evreilor din regat. Unul dintre aceștia a fost Moses ben Atar, care în timpul domniei sultanului Mulay Ismail a semnat în numele acestuia un tratat cu Anglia: tot atunci Joseph și Haim Toledano au fost ambasadorii Marocului în Olanda și Anglia.

După moartea lui Mulay Ismail au urmat cîteva decenii de tulburări care au sărăcit, odată cu întreaga populație a Marocului și comunitățile evreiești. Majoritatea evreilor s-au refugiat atunci în orașele mai mari ca Rabat, Safi și Marakeș.

În secolul al XVIII-lea, sub domnia lui Mulay Mahomed ben Abdalah, liniștea a fost restabilită, capitala țării a fost mutată la Marakeș și Marocul a cunoscut din nou o înflorire economică. Acesta a numit ultimul *șeic al evreilor din Maroc*, eruditul Samuel Sunbal.

A urmat o nouă perioadă de persecuții și represii, cînd comunitățile din Tetuan, Larache, Arcila, Taza, Fez și Meknes au avut mult de suferit.

Mai târziu, baronul Moses Montefiore a făcut o vizită sultanului Marocului, care a promulgat un decret prin care li se acorda evreilor egalitatea în drepturi cu restul populației.

Instaurarea protectoratului francez a fost marcată de dificultăți pentru obștea evreiască. Ulterior situația comunităților evreiești s-a ameliorat, ele bucurîndu-se de libertate în ce privește tradiția, religia, profesiunile.

Statistica demografică publicată în anul 1971 în Maroc o populație evreiască de 48 000 de suflete.

Către cititori

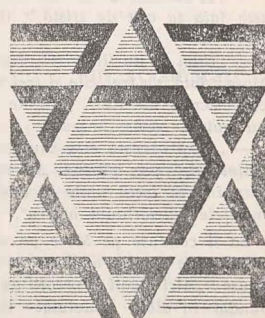
Reînnoiți-vă din timp abonamentul pe anul 1973, spre a vă asigura primirea în continuare a revistei la domiciliu.

Costul abonamentului este de:

24 lei pe 1 an.

12 lei pe 6 luni;

Plata se face la casieria F.C.E.M. din str. Sf. Vineri nr. 9 sau prin mandat postal, pe adresa F.C.E.M. cont B.N.R. 49.8.01.000 Sector 4, București.

Un inimos deservent de cult

Bențion Sechter s-a născut la Buhuși, într-o familie în care religia și tradiția sfințită erau respectate cu evlavie. Studiile religioase le-a făcut la ieșiva „Beth Israel”, care funcționa în localitate sub conducerea rabinului Israel Friedman. Concomitent cu activitatea profesională, d. Bențion Sechter s-a afirmat pe tărîmul culturii, îndeplinind funcția de cantor al Sinagogii Mari din Buhuși.

În anul 1945 se stabilește la București, devenind funcționar al comunității. Practicant fervent de cult, d-sa își câștigă curînd stima și prețuirea coreligionarilor.

În anul 1964, după o activitate profesională exemplară, iese la pensie, ceea ce îi dă posibilitatea să se dedice exclusiv activității religioase în sinul comunității. Cu deosebită dragoste se ocupă de învățacei de la Talmud Toră, pe care-i pregătește pentru ceremoniile confirmării religioase (Bar Mitzva). Îndeplinește de asemenea funcția de cantor și Baal Kore la sinagoga Malbim.

La împlinirea vârstei de 70 de ani, adresăm sărbătoritului calde felicitări și tradiționala urare :

Ad Mea Veessim !

Simbătă 4 noiembrie a.c., după serviciul divin, enoriașii sinagogii Malbin din București au luat parte la un Kiduş, iar după-amiază la o *Saloş-seuda*, masă festivă de Şabat, oferite cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani de către d. Bențion Sechter. Sărbătoritul a fost călduros felicitat de către toți cei prezenți. La masa festivă s-a dat citire scrisorii pe care Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a adresat-o sărbătoritului și în care, între altele, se spune : „Cunoaștem și apreciem calitățile Dv. de credincios al Torei și neamului nostru, apreciem în mod deosebit activitatea pe care o desfășurați cu atita abnegație la Talmud Toră”. D. prim-rabin I. M. Marilus și d. Daniel Segal, președintele comunității evreilor mozaică din București au elogiat de asemenea pe cel sărbătorit.

Minunea de Hanuca

Antiohus Ephiphanes, tiranul helen, a edictat decrete de convertire forțată a evreilor. Cu sprijinul helenizanților a introdus în templu statuia unei zeițe păgine. Pe kohanim i-a îndepărtat, instalînd în locul lor evrei helenizați. Pe altar, în loc de vite și oi erau jertfiți acum porci. Acei care în ascuns continuau să păzească poruncile Torei erau uciși în mod sălbatic. Lumina lui Israel părea aproape stinsă.

Impotriva acestor edicte s-a ridicat Matitiah ben Iohanan, cel mai bătrîn dintre kohanim. El a înflăcărat inimile vitejilor săi fii. Cu ajutorul acelor pușini la număr care au dat urmare chemării sale au pornit lupta atît împotriva oștirilor puternice ale lui Antiohus, cît și împotriva helenizaților ce-și trădaseră poporul. Și de-

oarece această luptă se purta pentru împlinirea îndatoririlor poporului lui Israel, pentru păstrarea Torei, Dumnezeu le-a dăruit izbînda, făcînd minunea de a birui. Prin îndurarea lui Dumnezeu „cei puternici au fost lași pe mîna celor slabi și cei mulți pe mîna celor pușini”.

După victorie, luptătorii lui Matitiah au curățat templul de zeitatea păgînă; au dărîmat altarul profanat construind un altul; au aprins lumini în curțile templului, stabilind o sărbătoare întru amintirea minunii. Această sărbătoare au denumit-o Hanuca, în amintirea inaugurării (hanuca) templului, după purificarea acestuia.

Citiți în pagina a 12-a textul în limba ebraică.

LEGENDE TALMUDICE

Osemintele lui Iosef

Cînd sună ora eliberării pentru iudeii captivi în Mișraim, Moșe și aduse aminte de jurămîntul pe care Iosif îl ceruse de la fiii lui Israel : „Cînd Dumnezeu vă va elibera din robia lui Farao să luați cu voi osemintele mele”.

Moșe cîntă timp de trei zile și trei nopți sicriul lui Iosif, dar în zadar. Nu descoperi nicăieri vreo urmă și era foarte intristat de in-succesul căutărilor sale.

Atunci o întîlni pe Sarah, fiica lui Așer. Această femeie în vîrstă înaintată, fusese denumită de către iudei „Comoră prețioasă” deoarece cunoștea o mulțime de lucruri din timpuri străvechi.

— „O, salvator al lui Israel, de ce este fața ta atît de tristă ?” îl întrebă ea.

— „Cum să nu fiu trist” răspunse Moșe. „Iată, de trei zile și trei nopți caut sicriul lui Iosif, fără de care nu putem părăsi Mișraim”.

— „Dacă aceasta este cauza suferinței tale” zise bătrîna, „îți voi arăta îndată locul unde se află rămășițele patriarhului nostru”.

Ea îl conduse pe Moșe pe malul Nilului. Se opri la un loc anumit și spuse : „Aici magii și preoții au scufundat în abia fluviului sicriul

greu al lui Iosif. Îmi amintesc foarte bine cuvintele rostite de ei cu acest prilej : „Iosif a jurat pe copiii lui Israel să nu părăsească Mișraim, fără a duce osemintele sale. Ei bine, să le ascundem atît de bine, încît niciodată să nu poată fi regăsite”.

Atunci Moșe, în picioare pe malul Nilului, strigă cu voce puternică :

— „Iosif, Iosif, adu-ți aminte de jurămîntul pe care l-au făcut fiii lui Israel înaintea morții tale ! Ora eliberării a sunat pentru noi. Singura piedică este că nu putem îndeplini promisiunea ce ți-a fost făcută. Pentru cîntea Numelui Sfînt pe care îl invocăm, fă ca să se urce din adîncuri sicriul tău, pentru ca, ducîndu-l cu noi să putem părăsi pentru totdeauna această țară unde am fost sclavi”.

Abia răsli Moșe aceste cuvinte că un vîrtej se produse în apele fluviului și pe valurile înspumate apărură sicriul lui Iosif; el fu aruncat pe mal.

Moșe luă pe umerii săi prețioasa povară și se grăbi s-o ducă fraților săi, care așteptau cu nerăbdare întoarcerea sa. Apoi începură îndată pregătirile spre a părăsi pentru totdeauna țara sclaviei.

Molima din timpul exodului

Progresele medicinei moderne contribuie azi și la elucidarea unor evenimente petrecute cu mult timp în trecutul istoric. Unul din evenimentele istorice care au putut fi explicate științific în ultimul timp este și epidemia sau molima ivită acum 3500 ani, printre evrei, în timpul exodului. Numeroasele morți ivite atunci au fost explicate ca fiind datorate consumului pe scară largă de prepelețe.

Chiar Biblia menționa că numărul mare de morți printre evrei coincidea cu consumul de prepelețe.

Mulți învățați ai Bibliei, în epocile antichității și medievale, au găsit scrieri ce menționau îmbolnăviri după consumul de prepelețe.

Sergent — un mare clinician francez — a fost primul care a raportat un studiu amplu în care menționa multe îmbolnăviri ivite în Algeria, în special primăvara, după consumul de prepelețe, care migrau în acel anotimp din Ciad spre Alger. Sergent a dovedit și experimental pe cîini, pe care i-a hrănit cu prepelețe, care, în prealabil au fost hrănite cu semințe de cucută și a explicat îmbolnăvirea cîinilor ca fiind datorită otrăvirii cu cucută, explicînd și incidentele biblice ca tare.

Xavier Jacques a extras din vechi texte însemnări despre proprietatea dăunătoare a cîrnii de prepeleță.

Din vechile și noile scrieri însă nu au fost constatate aceste îmbolnăviri ca fiind fatale, rămînînd neexplicată gravitatea și numărul mare de decese menționate în istoria biblică.

Theodor Uzunellis, un medic grec, publicat recent în „Journal of the American Medical Association” (1970) observațiile sale asupra unui număr de 28 pacienți îmbolnăviți după consumul de prepelețe, în-țiplate în Lesbos, o mică insulă în arhipelagul grecesc din Marea Egee, aproape de coasta turcească a Asiei Mici.

La scurt timp după consumul de prepelețe, survine la oameni sensibili un sindrom acut de mioglobinurie. Pacienții simt dureri ascuțite musculare și paralizii în diverși mușchi, de obicei în cei mai activi. Urina devine roșie, datorită excreției de mioglobină (substanță pigmentară ce dă culoarea roșie a mușchilor) și frecvent diureza scade pînă la oligo-anurie, cu creșterea ureei în sînge (azotemie). Se instalează astfel un sindrom de insuficiență renală acută — o mioglobin — nefroză.

Autorul, care a studiat în condițiile medicinei moderne aceste îmbolnăviri ivite după consumul de carne de prepeleță, a constatat că oboseala musculară joacă un rol important în apariția și în gravitatea îmbolnăvirii. A observat de asemenea că nu toți cei ce au consumat carne de prepeleță s-au îmbolnăvit, ci numai anumiți oameni mai sensibili și ar explica acest fenomen prin existența unei anomalii a țesutului muscular la cei sensibili.

Apariția semnelor de boală a fost la cei sensibili la 7—9 ore de la consumul de carne de prepeleță, la oamenii în repaus, în timp ce la cei activi la 1½—2 ore.

Și evoluția bolii a fost mai gravă la cei activi, deci sub influența oboselei.

Uzunellis a avut din cei 28 pacienți, 4 cu anafie și azotemie care au necesitat spitalizare și tratamente moderne, din aceștia unul a decedat.

Analizînd toți factorii menționați, Uzunellis explică îmbolnăvirea evreilor din timpul Exodului.

Evreii erau atunci într-o stare de oboseală marcată, datorită eforturilor de a acumula cît mai multe prepelețe pe care ei le uscau pentru a-și asigura ceva rezerve de alimente. Oboseala musculară era un fenomen răspîndit și marele număr de victime poate fi azi bine explicat.

Dacă în 1950 în orașul Plomariion din Lesbos cu o populație de 5000 locuitori, au fost 7 cazuri de asemenea îmbolnăviri, ținînd cont că evreii în vremea Exodului erau în număr de 600 000, că trebuiau să meargă pe jos și să activeze mult și din

greu și consumau prepelețe, este perfect explicabil din punct de vedere medical că s-au ivit atît de multe îmbolnăviri.

Marea lor oboseală ar putea explica apariția rapidă a simptomelor, care se poate deduce din fraza : „În timp ce carnea era încă în dinții lor, înainte de a fi fost consumată” (Numerii 11 : 33).

Numărul mare de decese este explicabil, dat fiind eforturile și oboseala care au contribuit la apariția cazurilor severe și fatale. Comparativ cu numărul cazurilor severe observate în insula Lesbos și ținînd cont de medicina de acum 3500 ani și de condițiile precare din deșert, se pot explica numeroasele decese printre fiii lui Israel în Exod.

Uzunellis remarcă de asemenea că prepelețele care apar în Lesbos toamna, se îndreaptă spre peninsula Sinai și ar putea cauza îmbolnăviri similare și acolo.

Observațiile făcute în insula Lesbos în ultimii ani, au pătuns în misterul cenzăvului acest episod al Bibliei, rezolvînd astfel o problemă ce a preocupat atît pe cei ce de-a lungul timpurilor au studiat Biblia, cît și lumea medicală de multe de-cade.

Dr. LEONARD DINESCU

SERBAREA DE HANUCA 5733

Simbătă 2 decembrie a. c. ora 6 d. a.
va avea loc la Templul Coral
din București

TRADIȚIONALĂ
SERBARE DE HANUCA
A CURSURILOR DE TALMUD-TORA

Predica festivă va fi rostită
de Eminența Sa d. Șef rabin
dr. MOSES ROSEN

DECESE

În perioada 11—25 noiembrie a.c. în ci-mitirele comunității din București au fost în-humate următoarele persoane :

Lernitz Heinrich (40 ani) din Deva ; Ne-grea Frederic (65), Calea Moșilor 332 ; Cu-renberg Aron (81), Piata 5 ; Streit The-reza (82), Brezoianu 18 ; Brombicher Ian-cu (61), Titus 23 ; Nacht Eli Feiga (72), Poiana Cimpinei 7 ; Abraham Sali (77), Ar-mata Poporului 13 ; Seifler Janeta (77), Cozar Boliac 14 ; Heilpern Isac Leib (83), Traian 189 ; Leobel Leonard (74), C. Not-tara 20 ; Davidsohn Haia (80), Cornul Ca-prei 147 ; Fișman Lupu (66), Budilă 4 ; Seidner Antoineta (71), Alex. Vlaheșu 26 ; Barasch Sofia (79), Barbu Văcărescu 153 ; Camerman Boris (73), Al. Moghioros 30 ; Baruch Ghizela (73), Clucereasa 4 ; Copilo-vicei Haim Leib (84), Bd. Mîrărești 28 ; Stei-ner Bernard (67), Văcărești 7 ; Ziota Rebe-ca (79), Brezoianu 41 ; Eisenberg Eugenia (73), Cauzași 10 ; Fischer Nety (96), Al. Vlaheșu 28.

LITMAN VIGDER

A încetat din viață Litman Vigder, scriitor, traducător și publicist de limbă idiș, bun cu-noscător al culturii iudaice.

Născut la Podul Iloaiei într-o familie tradițio-nalistă, a reușit să acumuleze din tinerțe o bună cultură iudaică, alături de studiile de in-giner. Înainte de război a condus școala ORT din Iași, participînd activ la mișcarea culturală idiș. Bun cunosător al poeziei, îi datorăm un volum de traduceri în idiș din poezia lui Tudor Arghezi. Printre lucrările rămase în manuscris se află și un volum de traduceri în românește din opera lui I. Manger.

HANUCA — evocare a eroismului spiritual

(Urmare din pag. 1-a)

numărate altele, fără ca ea însăși să piardă ceva din propria-i strălucire. Dacă am dori să îmbrăcăm acest străvechi aforism în terminologia secolului nostru, am spune că Decalogul a provocat „o reacție în lanț” în lumea spirituală din acea epocă.

Antiohus, mai bine-zis toți exponenții tiraniei, asuprii și războaielor, priveau spre această candelă care ardea acolo, pe „Muntele Casei” והר הבית și razele ei ațitau ura lor.

Monarhul a adunat legiuni fără de sfârșit, a îngrămădit arme fără de număr și a pornit să nimicească acest popor.

Țăranii cei ciudați, cei cu cartea într-o mină și cu sapa în cealaltă, au fost, deci, nevoiți să părăsească ciudățenia și să devină la fel cu toți ceilalți țărani. Au pus cartea deoparte și au luat și ei în mină sabia. Știau că singura făgăduială pe care o țin Antiohiile este aceea a exterminării evreilor. Nu trecuse atât de mult de când țara le-a fost pustie, templul mistuit de flăcări, iar întreaga lor trudă transformată în praf și pulbere. Mai răsunau încă gemetele muribunzilor străpuși de săbiile babilonienilor, mirosul trupurilor arse în cuptoare nu se risipise încă, lacrimile de pe chipul văduvelor și orfanilor nu se uscaseră încă.

Cu durere în suflet, bătrînul preot Matitiah și copiii săi au pus deoparte cartea și au luat în mină sabia. De data aceasta sabia trebuia să așeze lumina. ויירא... Le-a fost și lor teamă, precum strămoșului lor Iacov. ויירא... Le-a părut și lor rău că, chiar de vor învinge, aceasta va însemna doliu și suferință pentru alții. În

definitiv, atunci ca și în alte dăți, pe cîmpurile de luptă nu se găseseră Antiohi, ci sclavii acestora, minaiți la un război fără de rost și fără de idealuri. Atunci, miracolul s-a întâmplat. רבים ביד מלטים. Cei puțini la număr au învins pe cei mulți, pentru că ei dinții nu făceau decît să-și apere viețile, iar ceilalți nu știau pentru ce luptă. De data aceasta nu s-a repetat catastrofa. Cei care au crezut în supremația spiritului împotriva forței au avut dreptate.

Iehuda Hamacabi a condus oștile acestora de țărani în Ierusalaim. Nici un arc de triumf nu a fost ridicat în cinstea marelui strateg. Nici o defilare militară n-a subliniat măreția momentului. Amintirea sa n-a pătruns la noi în zăgănit de săbii și simbolul acelei miraculoase salvări n-a rămas arma cea învingătoare, ci candelă cea cu opt brațe — Menora cea dătătoare de lumină.

Da. Pentru o clipă ei au fost siliți să pună cartea deoparte și să minuiască sabia. Acum, după ce Dumnezeu le-a ajutat și uneltirile țăranelor s-au prăbușit, după ce viețile și așezările lor au fost mîtuite, ei nu proclamă cu trufie încredere în forța brațelor, ci se întorc la esențiala lor misiune. Ei iau din nou cartea în mină, găsesc iar calea către lăcașul lui Dumnezeu și acolo aprind lumina pe care Antiohus a vrut s-o stingă.

Un eroism mai mare decît cel de pe cîmpurile de luptă este acel al bătlăiei pentru promovarea dreptății, pentru pătrunderea luminii în minți și în suflete, pentru victoria spiritului uman.

Aceasta este talmăcirea sărbătorii de Hanuca.

Un interviu al Șef rabinului Shlomo Goren

Într-un interviu acordat ziarului londonez Jewish Chronicle, Eminența Sa Shlomo Goren, noul Șef-rabin al statului Israel, a abordat o seamă de probleme actuale ale vieții religioase.

Vorbind despre planul de a convoca o conferință rabinică mondială, d-sa a arătat că acest organism nu trebuie interpretat ca un nou Sanhedrin. Conferința ar avea drept scop discutarea celor mai importante probleme religioase care se pun azi co-

munităților evreiești de pretutindeni.

Șef-rabinul Goren a subliniat că în abordarea tuturor aspectelor vieții religioase a avut și va avea întotdeauna în atenție punctul de vedere halahic, adică învățătura iudaică așa cum s-a cristalizat și și-a aflat exprimare în Talmud și celelalte scrieri de bază. Acest mod de abordare a iudaismului este singurul conform cu spiritul său, oferind pe deplin posibilitatea fiecărui credincios de a trăi în spiritul Torei și al tradiției.

IZVOARE ISTORICE

Printre erudiții noștri a existat obiceiul de a onora pe colegii lor eminenți oferindu-le un volum de esuri, eventual scrise de mai mulți autori. colegi, studenți, admiratori, cu ocazia unor aniversări speciale. Obiceiul de a publica *Festschriften* (scrieri festive) a apărut și s-a extins în Germania, în secolul al XIX-lea și a fost adoptat de comunitățile evreiești pentru a onora ziua de naștere sau memoria unor rabini proeminenți, unor profesori ai ieșivelor sau a altor erudiți. O instituție, ca de pildă un seminar rabinic, o școală, o societate putea de asemenea să fie onorată în acest fel.

Volumul cuprindea, de obicei, o scurtă dedicație, biografia persoanei respective, enumerarea lucrărilor sale și diferite contribuții de valoare în domeniul acestuia de activitate.

Primele lucrări de acest fel au apărut în Europa centrală cînd erudiții evrei se străduiau să obțină recunoașterea aportului lor în viața culturală și științifică generală. Acest lucru le era contestat, în afara sferei cercetărilor biblice. La început, deci, aceste scrieri au avut un caracter apologetic.

Din Germania, acest gen de lucrări a căpătat o extindere tot mai largă. În general, obiectul principal al unui *Festschrift* nu era persoana sărbătorită, ci opera sa, astfel că sutele de lucrări de acest gen rămase cuprind informații importante privind diferite aspecte ale gândirii iudaice. De aceea apariția în editura Ktav, New-York a volumului „Indexul lucrărilor festive în învățătura iudaică” a trezit un interes deosebit. Un prim volum de acest

fel a apărut în anul 1937, cu materiale adunate de Jacob R. Marcus și Albet Bilgray. Actuala culegere, pregătită de Charles Berlin nu este un supliment al celei dintîi.

Cartea se compune din trei părți: prima cuprinde enumerarea lucrărilor festive recenzate, a doua o listă alfabetică a autorilor și a articolelor respective și a treia o analiză detaliată a temelor tratate.

Asupra importanței unor asemenea lucrări a atras atenția cunoscutul bibliograf Steinschneider, care a spus: „Începutul înțelepciunii este bibliografia, căci nici un erudit nu poate să aprofundeze un anumit domeniu de cercetări, dacă nu cunoaște rezultatul cercetărilor pe care înaintașii săi le-a făcut în domeniul respectiv. Cu ajutorul unei bibliografii puse la punct, el va putea consulta ceea ce s-a realizat în această problemă.”

AL. TERZIMAN

de SAȘA PANĂ

Acum 36 de ani, departe de București, consemnam într-o pagină de manuscris — destinată deocamdată sertarului — jalea ce mă stăpînea la aflarea vestii că a murit C. G. Costa-Foru, fostul — între alte calități — creator și dirigitor al săptămînalului *Revista copiilor și a tinerimii*. Copil, citeam cu lăcomie, în fiecare sîmbătă după-amiază, minunata publicație. Intitulasem acea pagină „Copiii lui Costa-Foru”. Mă pîneam printre aceștia, împreună cu alte multe mii din foștii cititori ai revistei.

În paginile lui am întîlnit întîia oară numele lui Al. Terziman, sub poezia „Ninge”, despre care am aflat, prin ani, că e o poezie de debut a lui Al. Terziman, pe atunci un tînăr de 20 de ani. Revista era din 18 octombrie 1914 și avea numărul 42.

Al. Terziman a fost creatorul și redactorul plin de entuziasm al altor două reviste pentru cei tineri. Una s-a numit *Biblioteca copiilor și a tinerimii* (a apărut între 31 martie 1918 și 22 decembrie 1918), și era redactată în colaborare cu Ion Tesduscul, iar cealaltă, în format de ziar, intitulată *Gazeta tinerimii*, a cărei reușită formulă de jurnal pentru cei mici, a desăvîrșit-o peste cîțiva ani *Informația copiilor*. *Gazeta* a apărut în anul următor.

În paginile revistelor întemeiate de Al. Terziman erau prezente semnăturile multor scriitori de prestigiu, care erau și cei mai permanenți colaboratori. Ni e plăcut să amintim măcar unele din ele: Gala Galaction („Scrisori către școlari”), Ion Slavici, G. Coșbuc, Alexandru Macedonski, G. Topircanu, V. Demetrius (basmul folclorizat „Oglinda de sub mina dreaptă”), atractive și instructive cronici de știință popularizată semna mult productivul Victor Anestin (cei din generația mea nu-l uită), Alexandru Davila cu minunatele-i „Vorbe de clacă” (povestiri din istoria patriei, unele dramatizate. E și singura publicație la care autorul lui „Vlaicu Vodă” a mai colaborat pînă la trecerea sa în lumea umbrelor). Nu uităm nici pe Ion Pas, nici pe gingașul Barbu Neamtu, dar care a știut să fie și vehement („Galați, oraș cumplit de negustori”), Sarina Cassvan, Radu Rosetti, Lia Hirsu, precocul desinator spiritual — viitorul medic — Const. Colonaș.

Al. Terziman scria versuri și, uneori editoriale care vedeau pe educatorul plin de bun simț pedagogic: nimic ostentativ moralizator nu zgîndărea susceptibilitatea predispusă spre negativism a micului cititor. Descoperirea învățturii apăsătoare exclusiv o achiziție a cititorului. Cei care am citit cu nesaț revistele redactate de Terziman ne puteam numi și copiii săi.

Vestea morții sale tragice, asasinat de fasciști în amarele zile din iulie 1941, veste care ne-a ajuns mai întîi în chip de zvon și șoaptă, ne-a îndurerat profund. Blindul om și poet avea doar 47 de ani, — născut fiind în noiembrie 1894, în Stăniștii Tecuciului. Dacă mai trăia, în acest sfîrșit de toamnă se apropia de vîrsta profeției.

N-a fost Terziman poet aducător de mesaje noi; dar în tiparele literare primite moștenire, acest moldovean sentimental și bonom, a consemnat, cu probitate artistică, nostalgia și mlădierile unei sensibilități care apăreau transfigurate prin metafore poetice personale nu arareori:

*Sus pe cerul calm și neted ca un lac,
Luna trece ca o barcă goală... și se lasă
Peste sufletu-mi o jale cel apăsă
Ca o iarnă grea pe-un om sărac.*

(„Noapte cu lună”)

Apropierea toamnei, ultimele acorduri de septembrie, îi amintesc că

*De-acum cînd va cădea amurgul rece
Urite ciori și corbi flămînzi vor trece,
Țipînd cumplit, aripă-îngă-aripe*

*Și, jalnic, cerul — lepădînd în pripă
Vestmintul lui de albă catifea —
Și-o pune noui groși de vreme rea.*

(„Azi noapte-am auzit”)

Versurile citate sînt din poemele strînse, în 1927, de editura *Adevărul*, sub titlul „Stele sub nori”, carte care, împreună cu „Cartea noastră” (versuri și proză, în colaborare), formează opera originală adunată între copertele unor cărți. Dar opera sa e mult mai mare, ea se află risipită în colecțiile ziarelor *Socialismul*, *Dimineața*, *Adevărul*, *Chemarea*, *Dreptatea*, *Curierul*, *A.B.C.*, *Zorile* (la ultimele două, de sub direcția lui Emil Socor, a fost redactor).

Al. Terziman a fost și un meritoriu traducător din scrierile perene ale unor Rabindranath Tagore, H.H. Ewers, Heinrich Mann, M. Reisen, Franz Vedeking, desigur și alții. Terziman, pe lîngă amintitele reviste pentru cei mici și mai mărișori, a creat săptămînalele *Izbinda*, *Renașterea Moldovei* și altele mai efemere.

Remarcabile traduceri din idiș am întîlnit, prin 1919, în *Lumea evreie* redactată de filozoful I. Brucăr. În unele adaptări, vocabularul pe măsura formei și a conținutului se ia la întrecere cu verva neastîmpărată, cum în acest „Cîntec bahic” (După L. Iafa):

*Ei, și ce-i de chefulesc
Nu fur vinul, îl plătesc,
Dacă uscat e gitul meu
Să mi-l ung, voiți, cu seu?*

*Și dacă iubesc, ei ce-i?
Dacă fete și femei
Sîngele în trup mi-aprind,
Vreți pe gheață să mă-ntind?*

*Și de cîntu-mi vă strimbați?
Nu vă place, nu-l cîntați!
Dacă mă priviți șasi
Credeti că voi amuți?*

În aceeași revistă am citit poezii originale în care ritm și vocabulă lasă deschise cititorului porțile către o colaborare cu autorul:

*Și ninge frumos pe-nceleste
Precum se destramă-o poveste...
Cu lacrimi ce curg fără veste...
Cu rare și fine regrete...*

*...Și fulguie lin, în neștre,
În ritm de-uitată bîsmire...*

Colaborarea poetului Terziman — care prea curînd a fost covîrșit de zădărnici — era prezentă la *Adevărul literar și artistic*, *Flacăra*, *Sburătorul*, *Însemnări literare*, *Scena*, *Șantier*, deci la frunțile periodice de literatură din acei ani imediat după primul război mondial.

Al. Terziman a fost mulți ani inspector al artelor în una din regiunile țării.

I. L. PEREȚ

În străinătăți

Prin lunci străine trec stingher,
E cald, dar eu îngheț de ger.
Aș vrea să cînt: a mea cîntare
Se stinge însă mută-n zăre...

E-o lume tristă, fără grai.
E plin de flori străinului plai.
O roză-mi prind la-ncheetoare;
Mă-nțeapă, vai, străina floare!

Traducere de Al. Terziman

CĂRȚILE MACABEILOR

Spre deosebire de celelalte sărbători evreiești, Hanuca este strins legată de evenimente istorice post-biblice. În ciuda importanței lor deosebite, puține documente vorbesc despre aceste evenimente. Și aceasta din motive lesne de presupus. Epoca zbuciumată a celui de al doilea Templu a fost descrisă, fără îndoială, de mai mulți cronicari; în acea perioadă exista o tradiție seculară de istoriografie, așa încît cu greu s-ar putea considera că această tradiție ar fi fost brusc și fără motiv întreruptă. De aceea este de presupus că tragicele evenimente de la începutul erei noastre au dus la dispariția aproape completă a acestei literaturi istorice. Unele însemnări care din fericire s-au păstrat ne ajută să ne dăm seama de proporțiile și însemnătatea acestor evenimente.

În ceea ce privește Hanuca și evenimentele istorice legate de marea răscoală a Hașmonailor, ni s-au păstrat două documente, a aproape contemporane cu evenimentele descrise, ambele în versiune grecească. Este vorba despre cele două cărți ale Macabeilor.

De la început trebuie menționat că de fapt se cunosc patru cărți ale Macabeilor, dar numai primele două — și ele cu anumite rezerve — pot fi considerate cronici cu certă valoare istorică. Dintre ele, prima carte a Macabeilor este de cea mai mare importanță.

Această primă carte cuprinde cronică oficială sau semioficială a dinastiei Hașmonailor. Autorul anonim trăia în anturajul curții regale și avea la dispoziție documentele istorice și diplomatice păstrate în arhivele Templului din Ierusalim. În deplină cunoștință a materialului tratat, perfect cunoscător al evenimentelor descrise, autorul realizează o adevărată operă istoriografică. Este mai presus de orice îndoială că originalul a constituit scrieri și izvoare de o indubitabilă autenticitate. Neavînd nici un alt obiectiv decît de a descrie istoria exactă a acelor evenimente, autorul izbuteste să înfățișeze, cu o rară măiestrie, epoca de după moartea lui Iohanan Hyrcan — fiul lui Simon Hașmonaitul.

Este cert că această carte a fost scrisă înaintea ocupării Iudeii de către Pompei (anul 63 î.e.n.), autorul vorbind despre romani ca despre prieteni și aliați ai Hașmonailor și nicidecum ca dușmani.

Cu totul altfel se prezintă cea de-a doua carte a Macabeilor. Aceasta este o lucrare în care istoria nu este scopul, ci doar pretextul folosit de autor pentru propovăduirea ideilor sale moralizatoare. Materialul utilizat este de fapt identic cu cel ce a servit autorului primei cărți — dar metoda folosită este cu totul diferită. Autorul își propune să rezume în cartea lui opera istorică vastă — în cinci volume — a unui anume Iason din Kyrene, fără îndoială un evreu din așezările evreiești nord-africane, pentru a înfățișa minunile săvîrșite de Dumnezeu întru apărarea Templului. Cartea este precedată de copia — probabil autentică — a două scrisori prin care evreii din Ierusalim și conducătorii lor vestesc importante comunități evreiești din Alexandria, respectiv lui Aristobulos, dascălul regelui Ptolomeu, tirnosirea Templului și reînnoirea serviciilor obișnuite în sanctuar. Cartea descrie doar evenimente petrecute pînă la marea victorie a lui Iehuda Macabeu împotriva generalului Nicanor, ocupîndu-se deci, de o perioadă de timp de numai 15 ani.

Aici istoria se împletește cu legenda, autorul scoțînd în relief peste tot intervenția miraculoasă a lui Dumnezeu în desfășurarea evenimentelor, precum și ținuta morală desăvîșită a tuturor eroilor. După concepția autorului, vitejia Macabeilor se datorește în primul rînd încrederei pe care o au în Dumnezeu, în viața de apoi și în reînvierea morților. Aceleași concepții filozofice explică și curajul martirilor, ale căror suferințe sînt descrise de autor cu amănunte zguduătoare.

Această carte a fost scrisă în limba elină, ea fiind adresată comunităților din diaspora, care nu mai foloseau cu ușurință limba ebraică. Din

punct de vedere istoric, ea completează pe alocuri cu interesante amănunte prima carte a Macabeilor.

Cea de a III-a carte a Macabeilor nu are de fapt nici o contingență cu istoria răscolei Hașmonailor. Ea descrie doar salvarea miraculoasă a evreilor alexandrinii de furia regelui Ptolomeu IV, care i-a strîns în arena mare a ciroului pentru a fi zdrobiți acolo de elefanți. În amintirea acestei salvări miraculoase, comunitatea din Alexandria a proclamat o zi de sărbătoare, un fel de Purim local. Cartea a fost scrisă în limba elină, pentru uzul evreilor alexandrinii.

A patra carte a Macabeilor istorisește două episoade tragice din epoca prigoanei lui Antioh, premergătoare răscolei. Este vorba de bătrînul Elazar, care a preferat să moară în chinuri îngrozitoare decît să guste carne de porc și de Hana și cei șapte fii ai ei, care de asemenea îndură cu stoicism cele mai cumplite supliții, fără a renunța la credința lor. Cartea este scrisă sub forma unui discurs filozofic, asemănător celor rostite de săbători în adunările evreilor alexandrinii. În speță, este vorba de un discurs ținut cu ocazia sărbătorii de Hanuca. Cartea datează din ultimul secol dinaintea erei noastre și a fost scrisă inițial în limba greacă.

Toate aceste cărți aparțin așa zisei literaturi apocrifă, adică literaturii post-biblice, scrisă fie ca o continuare directă a tradițiilor literare biblice, fie sub influența literaturii eline.

Sursa următoare referitoare la epoca Hașmonailor este cartea lui Iosephus Flavius, „Antichitatea iudaică”. Marele istoric, căruii îi datorăm aproape toate informațiile cu privire la ultima perioadă a existenței celui de al doilea Templu, nu este de mare folos și în studiul răscolei Macabeilor.

J. L. Pecet

Poveste de Hanuca

Îmi puseseam de-acum paltonul și încă mai șovăiam: Să mă duc la lecție... Să nu mă duc?... Ah! Nici o plăcere! Afară ninge.

Drumul e lung... Și apoi iarăși: „Eu am finut minte, tu ai finut minte, el...” Și iarăși domnul acela bătrîn care a trăit o viață întreagă fără să aibă habar de gramatică, a fost de zec ori la Lipsa, de cîteva ori la Danzig, era să nimerească la Constantinopol... și nu poate în ruptul

TÎRNOSIREA TEMPLULUI

...Și atunci, Iehuda a grăit către frații săi: „Iată-i pe vrăjmașii noștri nimicivi! Să curățim iarăși Templul și să-l sfințim!”. Și toată oastea s-a adunat și s-a suit pe Muntele Casei. Și văzînd Templul pustiu, altarul de jertfă pingărit, porțile arse și în curți bălării ca în pădure, și chiliile dărîmate, și-au sfîșiat hainele și au izbucnit în plîns, și-au presărat cenușă peste cap și au căzut cu fața la pămînt, au sunat din trimbițe și au strigat la cer.

tarul arderilor de tot cel nou, pe care, făcuseră. În ceasul și în ziua în care îl pingăriseră păgîni, altarul a fost sfințit din nou cu cîntări de laudă însofite de harje de alăute și de chimvale.

Și tot poporul a căzut cu fața la pămînt și s-a închinat și a proslăvit pe Dumnezeu din ceruri, care le dăduse izbîndă. Și au prăznuit sfințirea altarului opt zile și au adus arderi de tot cu veselie, și au adus jertfe de pace și de laudă. Apoi

Ce este Hanuca?

...Ce este Hanuca? În a 25-a zi a lunii Kislev încep cele opt zile ale sărbătorii de Hanuca în care nu este permis să se jelească morții și nici să se țină post, căci atunci cînd păgînii au intrat în Sanctuar au pingărit uleiul ce se afla acolo iar cînd Hașmoneii i-au învins au cercetat și nu au găsit decît o singură cană de ulei pe care pecetea marelui preot mal era intactă. Uleiul din cană era suficient pentru a arde o singură zi. S-a produs atunci o minune și uleiul a ars opt zile. În anul următor, aceste opt zile au fost sfințite, pentru a se prăznuir în ele o sărbătoare de laudă și recunoștință față de cel Atotputernic.

(Șabat, 21 b)

Atunci Iehuda a poruncit unei cete de ostași să se lupte cu cei din cetate pînă cînd ei vor curății Templul. Și a ales preoți fără prihană, credincioși legii, care au curății Templul și au dus într-un loc necurat pietrele altarului idolesc. Apoi ei s-au sfințit ce să facă cu altarul pingărit al arderilor de tot, și au hotărît să-l dărîme, ca să nu fie pricină de rușine, de vreme ce păgînii îl pingăriseră. Și ei au dărîmat altarul iar pietrele le-au dus pe muntele Templului, într-un loc potrivit pînă ce va veni un profet ca să ia o hotărîre pentru ele.

Și au luat pietrele necioplite, după cum scrie în lege, și au zidit un altar nou, după chipul celui de mai înainte. Ei au zidit din nou Sanctuarul și interiorul templului și au sfințit curțile. Făcut-au sfînte odăre din nou, au pus candelabru în locul lui în Templu, altarul de mirodene și masa pîinilor, au aprins mirodenii pe altar, au aprins candelă în candelabru și a luminat templul, au pus pîini pe masă și au atîrnat perdelele.

Și după ce au dus la capăt tot ceea ce își pusese în gînd să facă, în anul o sută patruzeci și opt, în luna nouă, care este luna Kislev, în ziua douăzeci și cinci, s-au sculat de dimineață și au adus jertfă pe al-

au împodobit fața Templului cu cununii de aur și cu paveze, au dres ușile și chiliile cărora le-au așezat uși și poporul s-a veselit cu veselie mare fiindcă ocară pricină de păgîni fusese îndepărtată.

După aceasta, Iehuda împreună cu frații lui și cu toată obștea evreiască, au hotărît ca ziua sfințirii altarului să se prăznuiască an de an, la vremea ei, începînd de la douăzeci și cinci Kislev, timp de opt zile, cu bucurie și veselie...

Din Hașmonaim, cartea I-a
Cap. IV, 36—61

Trebuie să mă duc la lecție!

Toți ai casei erau adunați în jurul sa-movărilor. Lipsea doar stăpîna, care plecase la teatru fără știința domnului cel bătrîn. La salutul meu a răspuns doar domnul cel tînăr cu un „bună seară” slab. Amesteca cărțile de joc, așteptîndu-și mușafirii. Domnul cel bătrîn, îmbrăcat într-un halat turcesc, cu iarnica pe cap, nu ridică ochii din cartea ce-o citea. Clătîna doar capul și se adînci iar în citirea comentariului la cîntecul de Hanuca.

Ea era adîncită, ca de obicei, în romanul ei.

Asupra elevului intrarea mea făcu o impresie din cele mai proaste.

— Ce? Și astăzi să învăț!

— De ce nu? zîmbi tatăl!

— E doar Hanuca! bate puștiul din picior, arătînd cu degetul luminărelele din menora ce ardeau la fereastră, în dosul perdelei.

— Are dreptate băiatul! — mormăi domnul cel bătrîn.

— Bine, fie! face cu indiferență domnul cel tînăr.

Mi se pare că ea s-a îngălbenit dintr-o dată la față, că a plecat mai mult capul peste carte.

Spun „noapte bună”, dar domnul cel tînăr nu mă lasă să plec.

— Rămii cu noi la ceai!

— Și la prăjiturile cu mac! sare vesel elevul meu, care s-ar împăca bine cu mine dacă n-ar fi pîrdalnică de gramatică!

De la fragile lămpi de lut, la grațioasele lămpi de argint...

Bogat ornamentalele menore din evul mediu și din timpurile moderne au fost la origine simple lămpi de lut cu un orificiu pentru fitil și unul pentru rezervorul de ulei. Asemenea lămpi erau răspândite în multe țări din jurul Mediteranei înainte și la începutul erei noastre. În perioada talmudică, aceste lămpi erau montate pe o bază verticală; numeroase exemplare de acest fel au fost scoase la iveală cu ocazia săpăturilor arheologice. De altfel, până nu de mult erau încă folosite de evreii din Yemen și Iran.

În perioada talmudică se folosea și lampa polymixos, de proveniență grecească, executată din lut, piatră sau bronz, având opt deschizături pentru fitil și alimentată de un rezervor central, pe a cărui suprafață erau gravate diferite desene simbolice. Într-o peșteră din apropiere de Ierusalim s-a descoperit o asemenea lampă, executată din piatră, asemănătoare cu lămpile de Hanuca descoperite în Yemen și Africa de nord. O lampă asemănătoare, datând din evul mediu, din marmură, cu inscripția: „Povața e un sfesnic bun și legea o lumină” (Prov. 6, 23), a fost găsită la Avignon (în sudul Franței).

Alte lămpi de Hanuca sînt de tip circular, în formă de stea. O asemenea lampă din piatră a fost găsită în Iran. Cu prilejul unor săpături executate în Israel s-au găsit lămpi asemănătoare din ceramică. Ele au opt orificii, sînt decorate cu simboluri evreiești și e neindoielnic că serveau ca lămpi de Hanuca. În epoca talmudică se foloseau și lămpi de metal, menționate de altfel și în Talmud. O asemenea lampă de bronz, decorată cu imaginea unui candelabru cu șapte brațe, a fost găsită în nordul Babilonului.

În epoca Mișnei, lămpile de Hanuca trebuiau să fie plasate în afara casei, spre a afirma în mod public miracolul de Hanuca. Pentru a evita ca luminile să fie stinse de vînt, lămpile erau introduse într-o lanternă de sticlă. Lanternele erau mult folosite în perioada talmudică, fiind menționate în Mișna și Tosefta. De asemenea Talmudul vorbește despre lanterne plasate pe piedestale.

Mai tîrziu, lămpile de Hanuca au fost executate numai din metal. După cum rezultă din cartea *Ha Parnas Sefer* a lui Moses Parnas, care a trăit la începutul secolului al XIV-lea, și care cuprinde tradi-

ții, obiceiuri, prescripții și învățături ale învățătorului său, rabi Meir ben Baruh din Rothenburg, acesta a refuzat să folosească de Hanuca lămpi de lut, intrucît sînt interzise de tractatul Șoferim (20,3) lămpile de Hanuca din metal din perioada evului mediu au în general în spate o placă (de care erau agățate de perete) și opt orificii pentru ulei. Cea mai veche lampă de Hanuca cu placă de agățat datează din secolul al XIII-lea. Ea a fost descoperită la Lyon (Franța) și se află acum la muzeul Cluny din Paris. Șamas-ul — lumina principală era plasată sau într-o parte (la stînga) sau în vîrf, în mijloc, ba citeodată lipsea cu desăvîrșire. Placa din spate a lămpii de Hanuca își are originea în prescripția *halahai* de a pune lampa de Hanuca afară, în apropierea ușii. Totuși, în perioadă cînd viața credincioșilor era în joc, rabinii permiteau ca lămpile de Hanuca să fie aprinse în casă. Pentru a respecta indicația „mezuza la dreapta, lampa de Hanuca la stînga”, lampa era agățată la intrare, în partea opusă mezei. Isaac ben Abba Mari din Marsilia, o autoritate rabinică din secolul al XII-lea, indică în lucrarea sa *Sefer ha-Itur*: „Cel ce poate pune lampa de Hanuca afară, să o pună afară; de nu, la intrare”.

Evreii din Germania au menținut tradiția de a aprinde menora de Hanuca în apropierea ușii pînă în secolul al XVII-lea, pe cînd comunitățile sefarde au păstrat-o pînă în zilele noastre.

Pe lămpile provenite din Marocul spaniol se află adesea gravat versetul 28, 6 din Deuteronom: „Binecuvîntat să fii la intrarea ta în casă și binecuvîntat să fii la ieșirea ta din casă”.

Lămpi de Hanuca bogat ornamentate se întîlneau mai mult la comunitățile sefarde care au suferit într-o oarecare măsură influența Spaniei musulmane. Ele sînt ornamentate cu arabescuri, arcade sprijinite de coloane, frunze de palmieri etc. Un motiv răspîndit printre comunitățile din Spania constă în doi șerpi încolăciți ale căror capete se întîlnesc, formînd o arcadă gotică. Acest motiv decorativ, cu unele adăugiri, a apărut mai tîrziu și în comunitățile evreiești din răsăritul Europei, ajungînd pînă în China. Originea spaniolă poate fi urmărită și la lămpile de Hanuca din alamă ciocănită din Maroc și din Olanda. Lămpi în formă de stea, atîrînd din pla-

fon erau folosite de comunitățile din Spania, Italia, Olanda și Germania. Menahem ben Solomon Meiri, altă autoritate rabinică din secolul al XIV-lea, a încuviințat aprinderea luminilor de Hanuca la acest tip de lampă. Într-una din miniaturile Hagadei de la Sarajevo se vede o asemenea lampă.

În perioada Renașterii, în Italia, ornamentele lămpilor au fost îmbogățite, potrivit stilului epocii respective. O lampă ce s-a păstrat reprezintă o urnă flancată de doi lei. Acest motiv provine din tradiția iudaică și este legat de istoria Macabeilor care au distrus altarul pingărit și l-au reclădit apoi din nou.

În secolul al XVI-lea, plăcile lămpilor de Hanuca sînt și mai bogat împodobite. Confectionate din alamă, aramă și bronz, erau decorate cu tritoni, heruvimi, urne, măști, cornul abundenței în stilul Renașterii. Adesea reprezentau scene biblice sau după scrierile apocrife, ca Iudit ducînd capul lui Holofern, episod care în mod tradițional este asociat cu sărbătoarea de Hanuca.

Evreii din Germania, cu o cultură și tradiții proprii, nu au suferit influențe spaniole. Primele lămpi de Hanuca ale comunităților eskenazite — ca lampa Fidor, acum în templul Emmanuel din New York — datează din secolul al XIV-lea, după cum reiese din inscripții și din stilul decorativ.

Începînd din evul mediu și pînă în secolul al XVIII-lea, scrierile rabinice precum și alte surse menționează folosirea de către evreii din Germania a unor lămpi în formă de stea (Judenstern) care se agățau de plafon și serveau drept lampă de Șabat. În timpul sărbătorii de Hanuca, însă, ele erau mutate în apropierea ușii, potrivit vechii tradiții. Evreii din Germania foloseau, mai ales în sinagogă, menora verticală cu opt brațe. Din păcate, primele exemplare de acest tip au dispărut, deoarece în timp de război erau confiscate pentru a fi transformate în arme.

Lămpile de Hanuca cu placă de agățat au pătruns în țările din răsăritul Europei, odată cu refugiații sefarzi și s-au răspîndit apoi în secolul al XVII-lea, la comunitățile evreiești din Germania. Între timp lămpile au suferit o modificare, adăugîndu-li-se un postament, deoarece credincioșii din aceste țări nu le agățau de perete, ci obișnuiau să le pună pe pervazul ferestrelor sau pe masă.

În răsăritul Europei au apărut meșteri pricepuți care au îmbogățit ornamentele lămpilor, folosind lucrătura în filigram, sculpturi în relief etc. pentru a reda simboluri ale vechii tradiții evreiești: cerbi și

lei, vulturi și alte păsări, menore și fațade de temple, podoabe de Tora, coloane etc. Se turnau și menore de Hanuca cu opt brațe, în formă de candelabru, mai ales pentru uzul sinagogilor.

Menorele folosite în comunitățile din nordul Africii se distingeau printr-o execuție artistică deosebită. În evul mediu se foloseau lămpi din piatră și din ceramică smălțuită. După cum se știe tractatul Șoferim interzice folosirea lămpilor de pămînt ars pentru aprinderea luminilor de Hanuca. De aceea, pentru a le face să corespundă prescripțiilor halahice, s-au făcut lămpi din ceramică smălțuită.

PRIMA MENORA

Menora pe care o aprindem în cursul celor opt seri de Hanuca nu e decît o reminiscență a marii menore de aur care lumina sanctuarul din Ierusalim, pînă la distrugerea lui. Nu ne-a rămas decît imaginea ei în piatră, pe basorelieful care împodobește arcul de triumf al lui Titus. Spre a sărbătorii victoria asupra Iudeii, senatul a ridicat la Roma acest monument pe care sînt înfățișați evrei captivi purtînd simbolul iudaismului: marea menora de aur.

Cu cîteva secole înainte, atunci cînd hașmonenii au pătruns în templul ce fusese profanat de către Antiohus Epiphanes prima lor grijă a fost să reaprindă menora. Acest act îl perpetuăm atunci cînd aprindem micile noastre lămpi de Hanuca.

Dar ce semnifică marea menora de aur?

În Șabatul care cade în cursul celor opt zile de Hanuca citim capitolul din profetul Zaharia care răspunde la această întrebare printr-o alegorie:

„...Și s-a întors ingerul care grăia cu mine și m-a deșteptat, ca pe un om pe care îl trezești din somn. Și mi-a zis: „Ce vezi?” Și am zis: „Iată vîd un candelabru cu totul de aur, cu șapte candelă, iar deasupra candelabrului este un vas cu untdelemn din care pornesc șapte fevi către cele șapte candelă, iar alături doi mîslini, unul de-a dreapta vasului cu untdelemn și altul de-a stînga.”

Și am întrebă și am zis către ingerul care vorbea cu mine: „Ce sînt acestea?” Și mi-a răspuns ingerul care grăia cu mine și mi-a zis: „Oare nu știi ce sînt toate acestea?” Și am zis: „Nu Doamne! Și mi-a vorbit iar și mi-a zis: „Acesta este cuvîntul Domnului către Zorobabel: „Nu prin putere, nici prin tărie, ci prin duhul meu” zice Domnul „Savaot”.

Această viziune are loc în momentul în care evreii au revenit din captivitatea babiloneană sub conducerea lui Zorobabel și a Marei preot Iosua. Una din primele lor preocupări a fost să reconstruiască templul, dar au fost împiedicați de dușmanii. Intrigi și atacuri deschise au împiedicat realizarea proiectului lor. Cei întorși în țara ebraică sînt puțini la număr; ei erau curaloși dar lipsiți de mijloace și pe punctul de a dispersa. Reușiseră să recucerească pămînturile, să facă față unei situații catastrofale. Dar nu reușiseră să reconstruiască templul. Ce-i împiedica a-și realiza visul?

Profetul Zaharia le răspunde printr-o alegorie care urmărește să le dea curaj: El a văzut simbolul poporului lui Israel, menora de aur. Era întrebă și era încadrată de doi mîslini, gata să-i ofere uleiul. Dar menora era rece, inertă, nu ardea. „Nu vezi — i-a zis ingerul din vis — că aurul și uleiul, puterea și tăria nu sînt suficiente dacă flacăra spiritului nu le însușește?”

Cei care l-au auzit pe Zaharia au înțeles simbolul. Cel de al doilea templu, care trebuia să fie mai frumos decît primul, a fost construit într-un răstimp de 16 ani, de la 530 pînă în anul 515. În primăvara anului 515 înaintea erei noastre edificiul a fost terminat și cea de a doua menora de aur a răspîndit din nou lumina.

Această reconstrucție a avut loc în aceleași condiții dificile care au existat și la întoarcerea din captivitate. Dar între timp credincioșii și-au recăpătat conștiința valorilor lor tradiționale: în suflătele lor s-a aprins lumina.

As vrea să nu primesc, dar el mă apucă de braț, mă trage și cu un zîmbet complice mă așează pe scaun, drept în fața surorii sale.

Să fi observat ceva?

Desigur că numai la mine a observat... Ea e veșnic cufundată în citit... Mă consideră un cerșetor, poate chiar mai rău... Nu știe că am acasă o mamă bolnavă.

— Ceaiul trebuie să fi fier, spune domnul cel tîndr.

— Îndată, tată, spune ea și se îmbujorează la față.

Domnul cel tîndr mestecă iar cărțile de joc, elevul meu dă drumul titirezului, domnul cel bătrîn lasă cartea din mînă și se pregătește de ceai.

Fără să vreau privirea mi-e atrasă de luminărele de Hanuca. Ard triste și abătute, rușinate în fața lămpii argintate ce atîrnă deasupra mesei și care luminează atât de frumos încăperea...

Mi-i inima grea și nici nu observ cînd ea îmi întinde paharul cu ceai.

— Cu lămiile?... mă trezește glasul ei trist.

— Sau cu lapte? mă întreabă tatăl ei. — Nu! Nu! Laptele a dat în foc! mă avertizează elevul.

— E insuportabil băiatul ăsta! aud roșind.

E iarăși liniște. Se aude tic-tac-ul ceasului din perete, sorbitul ceaiului din pahare și zgomotul lingurițelor.

Deodată elevul meu mă întreabă:

— Domnule profesor, ce e Hanuca?

— Era pe timpul cînd elenii începușeră să asuprească în Iudeea credința într-un Dumnezeu unic. Oamenii trăiau atunci timpuri grele. Credeau că vor pieri... Cîteva revolte înăbușite. Ultima scripire de speranță stînsă...

Domnul cel tîndr nu era atent; ciulea mereu urechea către ușă așteptînd să sune vreun oaspete. Domnul cel bătrîn însă era cu ochii ațîrșiți spre mine. Și cînd am folosit încă o dată cuvîntul „asuprit” a izbucnit.

— Lucrurilor trebuie spuse pe nume! Asuprit — asmuțit! Ce-mi trebuie toate astea? Nu erau pur și simplu lăsați să-și jînd Sabatul și sărbătorile, să înuețe Tora.

— Știi cumva să joci preferențe? întrepruse brusc domnul cel tîndr.

Iarăși se făcu liniște, iar eu continuai: — Situația devenea din ce în ce mai grea, deoarece nobilimea și bogăția Iudeilor începuseră să se rușineze cu religia lor. Au început să lupte cu fiarele sălbătice în arene publice și să adopte fel de fel de obiceiuri potrivnice moravurilor religiei noastre. Au construit un altar și au început să aducă jertfe idolilor în plină stradă.

Bătrînul s-a simțit dator să completeze: — Au cerut să se jertfească porci! Porci!

— Și s-a întîmplat că un om, continuai eu, s-a apropiat de altarul lor să aducă o jertfă. Tocmai atunci cobora din munți

bătrînul Matitiah cu cei cinci fii ai săi... Și înainte ca soldații elini să-și vină în fire, trădătorul era scaldat în propriul său singe, iar altarul sfîrșit în bucăți. Revolta era dezlănțuită...

— Și apoi? sări bătrînul din loc. Ce a fost după aceea? Vino aici, Șomke! strigă el furios către băiatul care, de frică, se depărta și mai mult.

— Apoi după alungarea elinilor, s-a întîmplat că n-a mai rămas în Templu decît o singură cană de ulei curat...

Vreau să părăsesc casa, dar ea mă reține.

— Vor trebui deci, să fie în veci certuri și războaie între popoare? întrebă ea.

— Desigur că nu, răspunsei. Există un punct comun, unde se întîlnesc toate popoarele.

— Și care este acesta?

— Omenia. Fiecare popor să trăiască cum dorește și să se împace toate popoarele, prietenește, între ele.

A rămas pe gînduri. Vreau să continui dar se aude ușa.

— Vine mama, zice ea încet și vrea să plece. Și pentru prima oară îmi întinde mina.

A doua zi, dimineața, am primit un plic. Purta antetul: Iacob Bernholz. Inima îmi bătea ca unui hoț. În plic am găsit zece ruble pentru lecțiile din luna în curs, ne-terminată încă.

Nu mai am nici o lecție!

STIRI

ידיעות

LUCRARE RABINICĂ

La Londra a apărut lucrarea *Şene Luchit Ha Berit* (prescurtat *Şelah*) de Isaia Horowitz, ediție îngrijită și comentată de rabinul Eugene Newman.

Lucrarea lui Horowitz este consacrată scrierilor clasice iudaice, abordând domenii din Talmud, Kabala etc.

Ediția recent apărută conține un material informativ prețios despre viața comunităților evreiești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea. De pildă este publicat în întregime contractul încheiat cu comunitatea din Frankfurt de către rabinul Isaia Horowitz la preluarea postului. Acesta aruncă o lumină inedită asupra condițiilor și atribuțiilor rabinilor în acea vreme.

COMUNITĂȚI EVREIEȘTI EUROPENE

În editura Wayne State University Press a apărut în S.U.A. cartea lui Moses Shulvass „De la est la vest”, un studiu despre deplasarea evreilor din Europa, de-a lungul secolelor. Până la mijlocul secolului al XVII-lea evreii din Germania s-au strămutat în răsăritul Europei, mai ales în Polonia și Lituania. Apoi pendulul s-a înclinat în direcție opusă și între 1700 și 1750, evreii din Polonia au plecat în Germania, mărind numărul membrilor comunităților evreiești de la 25 000 la 65 000 de suflete. Alții au mers mai departe, spre Franța, Olanda și Anglia.

DECESUL UNUI EMINENT PRELAT

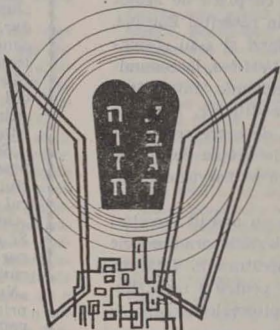
A încetat din viață Lordul Fisher of Lambeth, arhiepiscopul de Canterbury. El a fost unul dintre întemeietorii Consiliului ecumenic din Anglia și președintele lui din anul 1945. În anul 1956, când s-a sărbătorit tricentenarul reînălțării evreilor în Anglia, arhiepiscopul de Canterbury a oferit o recepție la care au fost invitate peste o mie de persoane. În cadrul Consiliului ecumenic a acordat o importanță deosebită promovării toleranței și respectului între membrii celor două religii.

NONAGENAR

Profesorul Nico Gunzburg, jurist scriitor, ziarist, și-a sărbătorit la Bruxelles cea de-a nouăzecea aniversare. Din tinerețe a manifestat înclinație pentru literatură, înregistrând un succes deosebit cu primul său volum „Cartea Ruth”.

UN NOU RABIN LA GÖTEBORG

La Göteborg, cel mai mare port al Scandinaviei, oraș cu o comunitate evreiască de 1 400 de suflete a fost instalat de curând ca rabin d. Joel Berger. Comunitatea a fost

întemeiată acum 192 de ani iar sinagoga în care a avut loc solemnitatea, acum 117 ani.

SINAGOGI RENOVATE

Patru sinagogi sefarde din Ierusalim care nu au mai funcționat de aproape cinci decenii au fost reparate și inaugurate într-un cadru solemn.

UN NOU PREMIU INTERNAȚIONAL

Tehnionul din Haifa anunță instituirea unui nou premiu internațional. El va fi acordat pentru lucrări tratând despre popoarele din Orientul mijlociu și promovarea păcii.

ORAȘ DIN PERIOADA BIBLICĂ

Săpăturile făcute la Kirbet el-Meshash, în apropiere de Beer-Sheva au scos la iveală urmele unui oraș din epoca judecătorilor. Acesta nu a fost ridicat pe ruinele unor construcții anterioare, așa cum se obișnuia în antichitate, ci în apropierea caselor care nu mai erau folosite.

S-au găsit vestigii din perioada herodiană și o frumoasă vilă în stil roman. Așezarea ocupa 350 m pe 200 m, fiind una din cele mai mari din acea perioadă în Neghev. Vila este o clădire din patru camere în jurul unui patio, cu acoperișul susținut de coloane. Lingă ea mai sînt și alte construcții asemănătoare. Vila principală are ziduri de 1,60 m grosime. Printre obiectele găsite se află și o bijuterie reprezentînd un cărbuș, din perioada lui Seti al II-lea.

Se presupune că localitatea este biblicul Hormat. Dar pînă acum arheologii nu au găsit dovezi în sprijinul acestei presupunerii.

MINIATURILE LUI TUSZYNSKI

În colecția Laversine, Paris, a apărut volumul intitulat „Miniaturi” al lui Devy Tuszyński, cuprinzînd desene, portrete și compoziții inspirate de orientul biblic și de tîrgul evreiesc tradițional.

ANUL BIALIK

Universitatea ebraică din Ierusalim a proclamat anul 5733 drept Anul Bialik, în memoria marelui poet, de la nașterea căruia se implinesc o sută de ani. Manifestările consacrate acestui eveniment cultural vor debuta prin vernisajul (la 15 decembrie) a unei expoziții consacrate vieții și creației poetului.

COMUNITATEA DIN NOUA ZEELANDĂ

Prima comunitate evreiască din Noua Zeelandă a fost înființată la Auckland în anul 1840 de către David Nathan. Timp de aproape douăzeci de ani, serviciul divin era oficiat prin rotație de către membrii comunității, pînă în anul 1859, cînd comunitatea a căpătat primul ei rabin. A doua comunitate a fost întemeiată la Wellington în anul 1843 de către Abraham Hort, un conducător al comunității evreiești din Londra, care intenționa să stabilească aici un loc de emigrare pentru evreii săraci din Anglia. Planul nu a fost dus la îndeplinire dar comunitatea s-a menținut și s-a dezvoltat. După 1860, descoperirea unor mine de aur a stimulat formarea comunităților din Dunedin și Christchurch. Alte cîteva comunități au luat ființă la Hokitika, Timaru și Nelson.

În 1840, în Noua Zeelandă trăiau 30 de evrei; în 1861 erau 326, în 1867, 1 262. Ultimul recensămint din 1971 înregistrează un număr de 5 000 evrei, majoritatea la Auckland și Wellington.

Primul ziar evreiesc apărut în Noua Zeelandă a fost „Nev Zealand Jewish Times” (1920). În momentul de față apare o publicație lunară numită „New Zealand Jewish Chronicle”.

Printre personalitățile proeminente ale obștii evreiești se numără poetul și romanțierul Fred Pirani, filologul Wolf Heineman, profesor la Universitatea din Otago.

CONFERINȚA RABINILOR DIN R. F. a GERMANIEI

Prof. dr. Ernst Roth, rabinul evreilor din landul Hessen, a fost ales președintele Conferinței rabinilor din R.F. a Germaniei.

AMINTIREA UNUI ARTIZAN

Myer Myers, care a trăit între anii 1723—1795, a fost un iscusit meșter-artizan din New-York. Podoabele din argint executate de el ornamează și azi sulițele sfînte din unele sinagogi și temple din New-York, Newport și Philadelphia. Recent, poșta americană a emis un timbru pe care se află reproducerea una din creațiile sale artistice.

STUDII ISTORICE

Profesorul dr. Adolf Leshchitzer și-a consacrat cea mai mare parte a activității sale de istoric trecutului comunităților evreiești din Germania. Ca o recunoaștere a meritelor sale i s-a atribuit recent titlul de doctor *honoris causa* de către Universitatea din Berlin occidental.

PODUL WALTER SUSSKIND

Un pod din vechiul cartier evreiesc din Amsterdam a primit numele lui Walter Susskind, care prin acțiunile sale curajoase din timpul celui de al doilea război mondial a salvat sute de oameni, pe punctul de a fi deportați. Susskind s-a născut în Germania, unde se stabiliseră părinții săi, originari din Olanda. În anul 1933, Susskind a revenit în Olanda iar mai tîrziu, în colaborare cu diferite organizații olandeze a salvat viața a numeroși evrei. Soția și copiii săi au fost deportați la Auschwitz, unde au murit.

ORTOGRAFIE IDIȘ

Am primit la redacție prima fascicolă din Cursul de ortografie idiș, redactat de prof. M. Sechter. Lucrarea se înscrie în contextul preocupării de a realiza o gramatică și ortografie unitare a limbii idiș.

CONFERINȚA ASOCIAȚIEI DIN R.P. POLONA

120 delegați veniți din 17 orașe au participat la Conferința Asociației culturale-obștești a evreilor din R.P. Po-

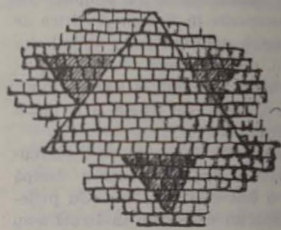

lonă. Conferința a ales noua conducere a asociației (președinte ing. Adolf Elsner) și a adoptat planul de activitate viitoare. Un loc important ocupă pregătirea pentru aniversarea, în 1973, a 30 de ani

de la răcoala ghetoului din Varșovia.

INTERVIU CU MARTA FEUCHTWANGER

Revista „The Jewish Quarterly” publică în ultimul său număr un interviu cu Marta Feuchtwanger, soția scriitorului Lion Feuchtwanger, decedat în anul 1958, în California. Marta Feuchtwanger s-a născut la München, acum 81 de ani, dintr-o familie printre membrii căreia naștiți au făcut 80 de victime. Ea însăși a evadat în anul 1944 din lagărul de la Gur (sudul Franței), cînd a auzit că Lion Feuchtwanger trăgea să moară în lagărul de concentrare din Nîmes. După multe aventuri, amîndoi au reușit să treacă

Pirineii și să ajungă în California. În 1969, după 36 de ani, ea a revînt în Republica Federală a Germaniei spre a participa la o expoziție a arhivei lui Feuchtwanger, organizată de Academia de arte. În anul 1971 a răspuns unei invitații a primarului din Mainz participînd la deschiderea unui Centru Lion Feuchtwanger în acest oraș.

În momentul de față ea este curatorul Bibliotecii memoriale Lion Feuchtwanger — care conține 30 000 de volume, printre care inecunabile prețioase și ediții istorice ale lucrărilor prietenilor săi, Thomas Mann, Bertold Brecht, Aldous Huxley etc.

COMEMORARE

La Universitatea Columbia (S.U.A.) a avut loc o adunare de comemorare a d-rului Uriel Weinreich, cu ocazia împlinirii a cinci ani de la moartea sa. Dr. Weinreich, autorul dicționarului diș-inglez și englez-idiș a fost timp de 15 ani profesor de limba idiș la Universitatea Columbia.

COLECȚIE DE CÎNTECE POPULARE

Universitatea ebraică din Ierusalim a publicat într-o nouă ediție populară cîntecele din folclorul idiș culese de S. Z. Pipe. Volumul, apărut sub îngrijirea d-rului Dov Noy, profesor de folclor la Universitatea ebraică și Mel Noy, directorul arhivelor de folclor din Tel Aviv, cuprinde 187 de cîntece, însoțite de adnotații.

די אמהות

פון אונדזער אלטן אזער

די מוטער שרה

ווען די מלאכים זענען גע-
קומען צו אברהם'ס און
רעווען, מיט וואס פאר א
ברייטער האט זי ווערן רורד
אום אייגענעם, ווי עס
ווערט צוגעגרייט פאר זי א
סעודה אז פון דריי אקטן,
האבן זיי זי געוואונדערט
און געפרעגט: וואו איז דין
ווייב, שרה? זי מוז אזדאי
נישט זיין אין דער הייב,
ווייל ווען יא, וואס זי וועט
רעדן: נישט צוגעלאזט, ס'איז
כאטשט אז די פרויען זע-
נען נישט אזוי נאכט-פריינט-
לעך.

אויף דעם האט זי אברהם
געענטפערט: זי איז דאקא
יך דא אין דער הייב, און
נישט נאך, וואס זי וועט
מיד נישט, נאך אדרכה. זי
איז נאך מער נאכטפריינט-
לעך פון מיר. איך האב
איר געזאגט אז זי זאל באקן
ברויט פון מעל און זי האט
גענומען ווייט זענען-לעך.

דער מוטער רבקה טויט

אז רבקה איז געשטארבן,
האבן די גוטע פריינט געזע-
הויבן צו טראכטן: ווער זאל
גיין צו איר לוינה? אברהם
איז געשטארבן, יצחק וועט
אין שטוב א בלונדער, עקב
איז געגאנגען אין דער פרעמד,
— נאך איין עשו הרשע!
וואס וועט מען זאגן נאך איר
שטוב? — פארשלאגן זענען
דער מוטערס ברייט, וואס
האבן אוועקגעווארפן וואס
דערפאר האט מען זי א-
רויכענערט, ביזאכט און
מקביר געווען אין דער שטוב.

דער מוטער רחל'ס קבר

יעקב האט רחל'ס מקבר
געווען אין מיט א וועג
ווייל ער האט געווען מיט רחל
הערשט און די יידן וועלן גיין
אין גלות, וועלן זי פארבריי-
נען צו דער מוטער רחל'ס
קבר, וועט זי פאר זי בעטן.
אין אזוי איז געשען:
אז בנבואה'דיג דער שטוב-
מיטער פאנאנדענער הרשע
האט פארטריבן די יידן אין
גלות באלאזט זי נישט גע-
לאזט אפאל זיך צושטעלן צו

דאס איז דער פאטערשער געדאנק צווישן
לעסטער: און גלייבן, צווישן כמחן און
יאקב, צווישן פאטערשער און רעוואלוציע.
דער רעוואלוציערער געדאנק, די שרייט-
ווערטער וואס מ'ווארט פון א דויכער, זענען
געזאגט אין זיין שפעטערדיקן שאפן, אין
זיינע פאטערשער, ראטאמען און דראמעס, אזוי,
למשל, צום סוף פון דער עפאפיי, "מלחמה"
שרייבט מארקיש אפטיקע ישיעה הנביאשע
נביאות:

„עס וועלן קינער שלאפן יאקב אין באהיט
און ס'וועט זי וועלן אן אייגענעם
און געזעטשטע מענטש — אין ברודערשאפט
פארטרייבט אין באשאפן — אן אומה צו אן
אומה.
ס'וועט קינער מער נישט פרעגן אויף די
פעלער ס'ברויט.
בארפון אויף די ביינן בליען וועלן פאטער-
ליינער קלינגט עס אָפּ, דאָרף דאָזיקע גב-
אות, ווי די לעצטע ווערער פון שפעטער
העלר, יוליוס פאזשיק, וועלכער ווען מ'האט

די מוטער לאה

לאה האט געהערט ווי
מענטשן זאגן: לבן הארמי
האט צוויי טעכטער, און זיין
שוועסטער רבקה האט צוויי
זין. דאס וועט זיין צוויי
שדוכים: דער בכור וועט
נעמען די עלטערע שוועסטער
און דער צווייטער — די יינ-
געלע.

האט לאה זיך נאכגעפרעגט:
וואס איז דער עלטערער ברו-
דער?
— א רשע, א גזלן!
האט מען איר געזאגט.
— מיין דער יינגערער?
— א מענטש פון חכמות,
וועט זיך און זיין עלטער און
סוף געדיי ווי זאג.
האט לאה פאגן אין נאכט
געזיגט, וואס זי דארף א-
ריינפאלן צו דעם רשע, ביז
זי האט זיך אויסגעוויינט די
אויגן.

דערפאר האט זי נאכט גע-
בענטשט און האט געברא-
עקט שטייגן.

זעטערפאר יידיש און עברית
חשה בערגאויט

חנוכה - ליכט

(המשך פון זייט 11)

תלמידים. די כללים זענען באקאנט: אויף א פירקאנטליכ-
צערנעם, צו בלייערענע דריידל זענען געווען אויפגעשטעל-
ט פיר אונות: ג, נ, ה און ש. די ראש-תחית פון „נס
גדול היה שם“ (א גרויסער נס איז דאָרפ געשען!). די
אונות האבן מיר באניצט אזוי א שפילן: יעדער שפילער
נאך דער ריי, פלעג א דריי פון מיטן דריידל און נעלאָסן
אום אין קאראהאָד, ביז ער איז אומגעפאלן אויף א זייט,
מיט אן אות פון דער אויבן. און עס זענען א גימל, האט
דער שפילער גענומען „גמול“, אלע אייגענעמעלע מבעות.
אין עס געווען א „הה“, האט מען גענומען „האלב“. אין עס
געפאלן אויף „ווי“, האט מען „נישט“ גענומען נאָרנישט.
אין געפאלן אויף „שין“, האט מען צוגעלייגט א סטבה,
„שש“, צושטן. דאס איז געווען א מנהג.

היינט שפילט מען שוין ליידער זייער ווייניק מיטן
ווער ווייסט היינט יאָרהונדערט אלטן יידישן דריידל...
און דאָ — ברענט דאָס יידישע קאניצל, אין אלטן
הנביא'לעכעס, און יעדער אויף זיין שטייגער שט צו אביסל
בוימל, כדי דאָס „ליכט“ זאל זיך נישט אויסלעשן.
מיין זון, ברשון, העט אויך דאָס יאָר באקומען חנוכה-
נעיד פונעם רב הכילל שליט"א, ווי ס'האט זיך שוין ביי
אדער געמאכט דער מנהג.
דער תלמוד-תורה כפר, דיריגירט פונעם בארימטן
פארינסטפולן קאמפאָזיטאר חיים שווארצמאן, וועלכער האט
זיך נאָרוואָס צוריקגעקערט פון די פאראייניקטע שטאטן, וואו
ער איז געווען אין סורג' מיטן באקאנטסטער יידישן מלחמה
פאטער, זינגט ביי אונז אין באקאנטער באַרא-סעמפל
די תוכחה-ומידות.
יא, דאָס איז אויך א מיין בוימל, וואָס העלפט אונז
מסמיך צו זיין דאָס יידישע ליכט פון דרום-דרות...

א קדיש צום יאָרצייט פון פריץ מארקיש

(המשך פון זייט 10)

איז געפירט צו דער תליה האט ער אויסגע-
שריגן: מענטש, ב'האט איר ליב געהאט!...
אזוי, מיין איר, האט פארשטאנען מארקיש
אנערלעכן געדאנק, אויך דער גרויסער
דיכטער (איר האב שיר-גישט געוואנט צו
זאָן: אונדזער בן-עיר!) יעקב שמערנבערג,
וועלכער האט, ווארשיינליך, נאָכן איבער-
זייענען די פאטער, זיין קופע, געשריבן אויפן
שער בלאט א סמאָפּע, אן עפיראמע, צי א
רעפליק, וואָס איז, דאכט זיך, נאָך נישט
פארענליכעט געוואָרן אינערגיין.
איר האב דאָס ביי פאר מינע אויגן, אן
אויב איר האב ריכטיק געשפירט דעם
כתב-יד, ליעגט זיך עס אזוי:

„חתן-שטאָלץ פון רעוואלוציע-חופה,
אלטן-יאָסער פון „געשאַכטענע אין קופע“
נעמען זיך ארום מיט צער-קיש
ביי פריץ מארקיש.“

יעקב שמערנבערג 10/11-922

אין דער יידישער וועלט

די סעקציע פון ענגלאנד פונעם יידישן וועלט-קאנגרעס האט אין
יאָר 1971 אָרגאניזירט אן אויסשטעלונג אויף דער סעקציע „עלעק-
הונדערט יאָר פון סידור“ — די געשיכטע אין בילדער פונעם יידישן
געבעט-בוך. איצט האט מען אָרגאניזירט אן אויסשטעלונג, אין קלע-
נערן פאָרנים, אויף דער זעלבער טעמע אין פארשידענע יידישע
קלובן, אָרגאניזאציעס און שולן פון ענגלאנד.

פון אן ארטיקל, וואָס איז דערשינען אין „טיימס“ וועגן אר-
כישטקאנטשעס מאָגלעכקייט, ווערן מיר געוואָר, אז צווישן די אינ-
טערעסאנטע געביידעס פון דער שטאָט לינקאָלן, זענען דא צוויי
בנינים, פון צוועלפטן יאָרהונדערט. איינע איז געבויט געוואָרן פון
אהרן יהודה, וועלכער האט דאָרט געלעבט צווישן די יאָרן 1166-
1186, און איינע איז באקאנט אלס „דאָס יידישע הויז“. דער שטאָט-
וועגווייזער פון לינקאָלן שטייט אונטער אז, „דאָס הויז איז געווען
באזוינט פון א יידישער משפחה ביזן יאָר 1290.“
אין מיטלאלטער האט זיך אין לינקאָלן אנטוויקלט די צווייטע
יידישע קהילה פון ענגלאנד. נאָך לאַנדאָן. זי איז דערמאנט אין
דאקומענטן צום ערשטן מאל אין יאָר 1159. די יידן פון לינקאָלן
האבן גענוסן פון דער פראטעקציע פון בישאָפ סט. הוג. צווישן זיי
זענען ארויס גאנגען ווי רבי יוסף פון לינקאָלן (1125-1186), האגין
(הייב) פון הרב משה בן יוסף פון לאַנדאָן (1158-1180). באקאנט
אלס דער מנהיג פון די יידן אין ענגלאנד און זיין ברודער ברוך
פון לינקאָלן, וועלכער האט איבערגעלאזט וויכטיקע ליטערארישע
ווערק.

אונטער דער אָמפירונג פון דער געזעלשאפט פאר געשיכטע פון די
אמעריקאנער יידן, איז דערשינען א ווערק אין צוויי בענדער,
וועגן דער געשיכטע פון די יידישע קהילות פון לאטיין-אמעריקע.
די בענדער אנטהאלטן א ריי נייע מאטעריאלן, וועגן דער סעטיקייט
פון דער אינקוויזיציע אין דרום-אמעריקע, צווישן וועלכע ס'געפינט
זיך א כתב יד „דער פראָצעס קעגן גבריאָל ד. גרענאדא, (דרייצן יאָר
אלט), אן אנהענגער פון משה גלויבן“.

דער אינטערנאציאנאלער פארש-צענטער פון אראלסען קאסעל
פארמאגט 4000 אָפטיקטן (זייערעס, רינגלעך און אנדער שמוק) פון
די געוועזענע אסירים פון ניינאמער קאנצענטראציע-לאגער. זיי
זענען ביי זיי אָפגענומען געוואָרן ביים אנקומען אין לאגער און
באהאלטן אין א ביטל, אויף וועלכן ס'איז געווען אייגענע שילדן
דער נאָמען, דאָס געבורט-יאָר, דער רעגיסטער-נומער פון אינטער-
נירטן אין לאגער. ביז איצט האט מען געקאנט אומקערן די אייגן-
טימער, אדער זייערע יורשים, בלויז 400 העפטיג.

דער ניינאמער קאנצענטראציע-לאגער (לעס האמבורג) איז גע-
בויט געוואָרן אין דעצעמבער 1938 אלס פיליאלע פון זאכסנהעווענער
לאגער, אין יאָר 1940 איז ער געוואָרן אן אונאפהענגיקער לאגער.

וויגדער ליטמאן ע"ה

האָט ער פאר דער מלחמה
געניצט שטייכער, איבערגעזעצט
און פובליצירט ווינער ליט-
מאן, וועלכער איז געווען
באהאנט אין דער יידישער
קולטור.
געבוירן אין פאָד-אילאָנע,
ביי א טראדיציאנעלער יידי-
שער משפחה, האָט ער אין
דער יוגנט באקומען א יידי-
שע און א וועלטלעכע דער-
ציאונג. זייענדיק איינוווינער

ווייט דער אזוי לאקאליזשער אפטיאנע
וועגן דעמאלטיקן מארקיש, וועלכע ס'האט
געמאכט פונקט מיט פאזיציע יאָר צוריק
אונדזער יעקב שמערנבערג, איז פיל וואסער
דערינען אויף אונדזער באקאנטער דיכטער-
וועג. ניין, ס'איז נישט ווייניקער בלאט
דערינען אין איראָפּע און דאָ, ערשט היינט,
צום צוואַנציקסטן יאָרצייט מארקיש, זעען
מיר וויפיל אמת, צי וויפיל נבואה ס'לייגט
אין שמערנבערגס איינפאכער פאטערשאפט.
(אויב דער גורל וועט דערפאר, אז אט
דער ארטיקל וועט אָקומען אונטער די אויגן
פון יעקב שמערנבערג, ביז איר זייער אז
ער וועט דעאניין מיט זכרונות און קא-
פלעקטירן די סמאָפּע, וועלכע ער האט מסתמא
כמיש די יאָרן לגמרי פארגעסן!)

בחיים מינולי, קאָן מען זאָגן, האט ריכטיק
סומיט דעם סך-הכל פון פריץ מארקיש
יאָפּן, שרייבנדיק:
„מארקיש איז געווען נישט נאָר איינער
פון די פראָדוקטיוועס יידישע שרייבער, ער
איז אויך געווען דער געטרייבטער אויפגע-
טרעט פון אלדי ענדערונגען אין יידישן לעבן
און ליידישאפטלעך אויף זיי רעאגירט.“

זאָל דאָס זיין אונדזער באשיידענער קדיש
נאָך זיין ליכטיקער נשמה, נאָך זיין הייליקן
אַנשטאָט, און דעם אָנרעכט פון זיינע חברים
אין אומקום.
12.08.972

א געטרייער כלי-קודש

שבת, דעם 4-טן יאָר-
וועכער ד. י. נאָכן דא-
וועגן האָבן די כלי-
בתים פון דער בוקארעש-
טער מלכים - שול זיך
באטייליקט אין א קידוש,
און נאָך מיטאָג ביי א
פיינלעכן שלוש-סעודות,
וואָס איז געגאנגען
לכבוד ר' בוציוו שנטר,
וועלכער איז אלט געוואָרן
70 יאָר. דער בעלי-זיוכל
איז באגרייט געוואָרן
זייער ווארעם דורך אלע
אָנזעצונגען. ביי דער פיי-
ערלעכער סעודה האָט מען
פאָרגעליינט דעם בריוו,
וואָס דער רב הכולל דר.
משה רוזן שליט"א האָט
אדערט דעם בעל-
היכל, אין וועלכן נאָך
ליענטן צווישן אנדערע:
„מיר קענען און אכטן זי
חסלות איינער, אלס אי-
ברענגעבענער צו אונ-
דזער תורה און אונדזער
אחות, באזונדערס עטצן
ניי אירער אומדערמיט-
לעכע סעטיקייט אין דער
תלמוד-תורה. וואָס י. ס.
מזילס און דויאל סטנאל,
פאָרזיצער פון דער בוי-
קארעשטער יידישער קהילה
האָבן געליבט דעם בעל-
היכל.
ר' בוציוו שנטר איז
געבוירן אין כיו חשוון
תשי"ג אין בוזשט, אין א
טראדיציאנעלער רעליגיעזער
משפחה. ער האט געלערנט
אין דער דאָרטיקער ישיבה
„בית ישראל“ וואָס איז
געווען אָנגעפירט דורך
ה"צ ישראל פרידמאן
זצ"ל. גלייכצייטיק מיט זיין
פראָפּעסאָנעלער סעטי-
קייט, איז ר' בוציוו שנטר
געווען אויך אן וואונדער-
זייענדיקער דער חזן פון דער
בוהושטער גרויסער שול.
אין יאָר 1945, ווען
ער באזעצט זיך אין בוי-
קארעשט, וועט ער אן
אָנגעשטעלטער ביי דער
קהילה, וואו ער איז גע-
ווען מיט גוים כבוד.
אין יאָר 1964, נאָך א
מוסטערנאפער סעטי-
קייט, ווערט ער פּענסיאָ-
נירט, וואָס גיט אים די
מעגלעכקייט, אז ער זאל
זיך ווירטעל אויסשטעלן
זיין סעטיקייט אין דאָס
פון דער קהילה און דת.
מיט באזונדערער ליב-
שאפט גיט ער זיך אָפּ מיט
די תלמידים און דער
תלמוד-תורה, וועלכע ער
גרייט צו צו בו-מחזה.
אין אויך חזן און בעל-
הורה אין דער געמיינדע-
שול.
צום אלט ווערן 70 יאָר
ווינטשן אים דעם
טראדיציאנעלן, וואונדער-
ער נאָה זענערס!

א יום־טוב פון אן אייגנארטיקער גבורה

(המסד פון זייט 11)

צו ליכט, צו ווארעמקייט. הינטן, אין טאָל, אין דער שקלאפֿן-וועלט, האָט געדארפט הערשן די חשכות וואָס ברענגט שרעק, ווייל נאָר זי, די שרעק, בוינט איין דעם רוקן פונעם קנעכט. הויכט אין אים אריין דעם רעספעקט פאר דעם נעוועלשאפט לעכער אָרענגונג, מאכט אים ער זאָל טאפן אין דער פינצערניש פון אומוויסנקייט. פראָמפעטא האָט געוואנט איינצוברעכן דאָס דאָזיקע „קאָנסטיטוציאָנעל געזעץ“ פונעם אָלימפ. ער האָט גענוכעט א פונק און האָט זי געשענקט די נעכט-דיקע מענטשן, כדי זיי זאָלן אויך האָבן א שיינ פון ליכט, א ביסל ווארעמקייט. אָבער דער עונט וואָס מ'האָט געגעבן דעם „איינברעכער“ איז געווען א נרויזאמער. ווייל ער, דורך זיין זשעסט, האָט אונטערגעבראַכן די עצם יסודות פון דער וועלט אין וועלכער ער האָט געלעבט.

סיני איז די אנטיסעזע פון אָלימפ. פון זיינע הייבן האָט אראָפּגענידערט א שפראַך פון ליכט, וואָס איז געווען ססונג אריינצודרינגען אומשטום, אין די באהאלטענע פערזענלעכקייטן. „הזהרו בכני עניים שמהם תצא תורה“ — זייט אויספערקואם מיט די אָרעמע קינדער, ווייל פון זיי קומט ארויס די תורה, רופט אים איינער פון אנדערע חכמים, אויסדריקנדיק דערמיט דעם פרינציפ פונעם יהדות, פאר א לערע פאר די אָרעמע, פאר דער נאנצער וועלט, „תורה אור“ — די קולטור איז געבליבן צו ליכט, ווייל זי דארף גיין פון איין כוח צום אנדערן, אזוי ווי פון איין ליכט קאָן מען אָנצינדן א סך אנדערע, אָן דעם אז דאָס ליכט זאָל עפעס פארלירן פון זיין אייגענעם גלאַני. ווען מיר וואָלטן געוואלט צופאסן דעם אוראלטן אפאָרויס צו דער סערמינאָלאָגיע פון אנדערע יארהונדערט, וואָלטן מיר געזאָגט אז סיני האָט פאָרוואָרפט „קייטן-דראַקסיע“ אין „דער וועלט פון נייסם“ און די דאָזיקע, האָט נישט אויפגעטערט פון דעמאָלט אָן, צו פירן צו אן אומגעדרעכטן ריי פון אועלעכע „אויפרייסן“ אויפן געביט פון דעם מענטשלעכן דענקען. אומוויבוס, אין אזוי ווי ער אויך אלע אנדערע עקספּאָנענט פון מיראני, אונטערדריקונג און מלחמות, האָבן געקומט צו דעם ליכטעלע וואָס האָט געברענגט דאָס, אויפן הר-היבית און זיינע שפראַכן האָבן גערייזט זייער שנאה. דער מלך האָט, בכו, אָנגעוואלט אומצאָליקע קאָהאָרן, האָט אָנגעהויפט אָן א שיעור כלי-זין און האָט זיך געלאָזט אין וועג אריין צו פארניכטן דאָס דאָזיקע פאָלק.

די מאָרנע פויערים, די וואָס האָבן געהאלטן אין איין האנט דאָס ספר און אין דער אנדערער דעם רירל, זענען געווען געצויגענע צו פארלאָזן זייער מאָרנעם ריר, און ווערן די זעלבע פויערים ווי אלע אנדערע. זיי האָבן געוואוסט אז די איינציקע הבטחה וואָס די אומוויבוסן זענען מקיים, איז אומברענגען יידן. ס'איז נישט אריבער קיין סך צייט זינט זייער לאנד איז פארוויסט געוואָרן, דאָס בית-המקדש פארברענט, און נאך נאני האָבן און נוסס איז פארוואנדלט געוואָרן אין אש און שטויב. ס'האָט זיי נאָר געקלינגט אין די אויערן די זיפצן פון די נוסדריקע וואָס די בבלעשע שווערדן האָבן דורכגעלעכערט, דער ריה פון די פארברענטע גופים אין די אויוונט איז נאָך נישט פארשווונדן, די פערדן פון די אלמנות נע-יתומים האָבן זיך נאָך נישט אויסגעברוקט אויף זייערע פנימער. זיי האָבן נע-וואוסט אז זיי האָבן שוין נישט וואָס צו פארלירן, און אז פאר זיי און זייערע קינדער איז פאראן איין וועג, איין דעמונג: דער קאמף. און דער אלטער כה מתיחיו מיט זיין וון, האָבן מיט צעבראָכענע הערצער געמוט אוועקלייגן דאָס ספר אין א וויס, און געמערט די שווערן אין דער האנט. דאָס מלך האָט די שווער געדארפט פארמיידן דאָס ליכט. „וירא“ — זיי האָבן מורא געהאט, אזוי ווי יעקב אבינו האָט מורא געהאט. „וירא“ — ס'האָט זיי ליר געטון אזוי ווי יעקב אבינו האָט ליר געטון. ווייל זיי האָבן געוואוסט, אז אפילו אויב זיי וועלן זיין זייער, וועט זייער נצחון ברענגען פרויער און לירן פאר אנדערע. ווייל, דע-מאלט, אזוי ווי אין אלע צייטן, קומען נישט אויף די שלאכט־פערדער, כאטש די אומוויבוסן אליין, נאָר זיינע שקלאפן, וואָס ווערן געמירט אין מלחמות וועלכע האָבן נישט קיין זין און נישט קיין אירעאל.

דעמאָלט איז געשען דער גס. „רבים ביר מעשים“ — די ווייניקע אין צאָל האָבן באַיגט די פילע. ווייל זיי, די ווייניקע, האָבן געקעמפט פארן מציל זיין זייער לעבן, בעת די אנדערע האָבן נישט געוואוסט פארוואָס זיי פירן מלחמה. דאָסמאל האָט זיך די קאמאטפאָרע נישט איבערגעהערט. די וואָס האָבן געלאָבט אז דער נייסם שטייט העכער פון דער קראפט זענען געווען גערעכט.

יהודה המכבי האָט אריינגעפירט די דאָזיקע פויערים-ארמיי קיין ירושלים. קיין מרום-בויגן איז נישט אויפגעשטעלט געוואָרן לכבוד דעם גרויסן ספראמט. קיין איין מיליטערישער פאראד האָט נישט אונטערגעשטראָכן די פראכט פונעם מאָמענט. דער אָרענג פונעם דאָזיקן מאָמענט האָט נישט דערגרייכט ביי צו אונדז דורכן קלאנג פון „שווערדן, און זיין סימבאָל איז נישט די נצחונות־דיקע כלי-זין, נאָר דאָס חנוכה-לעמפל, די מנורה וואָס פארשפרייט ליכט.

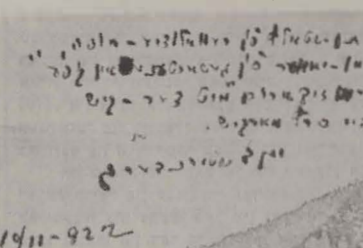
יא, אויף איין מאָמענט זענען זיי געצויגענע געווען אוועקצולייגן דאָס כפי און זיך באַנוצן מיט דער שווער. איצט, ווען השי"ת האָט זיי געהאלפן, און דעם מיראנס בינע דעראנקען און אינטריגען זענען דורכגעפאלן, נאָכדעם וואָס זייערע לעבנס און ישרוים זענען ניצול געוואָרן, פאָקאליזירן זיי נישט מיט נאווה דעם צומירן צו דעם כוח פון זייערע אָרעמס, זיי קערן זיך אום צו זייער הייפֿט-שיחות. זיי נעמען אויפסיי דאָס ספר אין דער האנט, גייען ווידער צו דעם בית אלפים, און ציגן דאָרפן אָן די ליכט וואָס אומוויבוס האָט געוואָלט פארלעשן. דער קאמף פארן פערדען געלעבטקייט, פארן אריינצודרינגען פון ליכט אין מוח און אין גימחות, פארן נצחון פון דעם מענטשלעכן נייסם, אין א פיל געהוי-בענער העלדשיקייט ווי די אויפן שלאענעלער.

אָס דאָס איז דער מייסד פונעם יום־טוב חנוכה.

אונדזער קדיש צום יאָרצייט

פון פרץ מאַרקיש

ביכל, אין 32 זייטן אָבער אין גרויסן אָק-כאווע פאָרמאט, איז א ווי-נעשריי וואָס דער דיכטער האָט אויסגעווייטקט נאָך די קרוישים וואָס זענען אומגעקומען אין די אכטער-דיקע פאָרמאטען פון די אוקראינישע וויס-גוארדינסן.

אָס די פאָרמאטען האָט מאַרקיש איבער-געלעבט פערזענלעך, געווען מיט די אייגענע אייגן. נישט געלייגט וועגן זיי אין די ציי-מינען. ער איז שוין נישט געווען זייער קרוב. האָט מען דאָ א צייט געמינט אז אויך ער, מאַרקיש, איז דעמאָלט דערהינטער-געדו, ווען דעניקן האָט פאָרנומען די אוקראינע האָבן זיך פארשפרייט קלאנגען דעם מאַרקיש לעבט נישט מער. און מ'האָט אָר-נאגירט גערענט-אָונטן. מ'האָט פארעכנט-לעבט געקאָרעלאָגן.

דעמאָלט האָט מען נאָך וועגן זיינע שא-פונגען דיסקוטירט. אָב, למשל, דערציילט מען, אז דור כערנלעכע, וועמען יאָרצייט איז אַב רעוועלוציע, האָט מאַרקיש אין שפאט אויך באקאמערט וויס: „מאַרקיש איז ווי גענער שיינע האנטווייגער, וואָס זיינער פיר פארמאט, אפאָל, ווען מ'ויל זייער שפאט וויסן וויפל עס איז אין דער נאכט, גיט ער זיך א צעללונג, און ער קלינגט און קלינגט אין קלינגט אויס דרייזן...“

און דאָ, אין זייער שורה פון „די קופע“, פילט זיך דער צימער פון שלאכט און פא-דאָסען. מ'רופט מ'רופט נאָך מראָפן דאָס בלוט פון די געקוילעטע, וואָס ליגן אין הויפן, אין א קופע.

ס'איז גענוג אז מיר זאָלן צימירן די דעריקאציע, אָדער מאָס, מיט וועלכן ס'ענט זיך די פאָעמע:

„נאָך איר, הרגים פון אוקראינע, וואו פול מיט איר די ערר אין, און אויך נאָך איר, געשלאכטע אין „קופע“ אין האָרדאָרשט רעד שפאט ביים גינעפער, קריש“!

אין אָס דעם פאָעס האָט מאַרקיש אויס-געדריקט דעם נאָצן שווער אין פיין פון די אכטערדיקע שחיתות אין דער אוקראינע. לפי רעיון וואָלט מען אָס די פאָעמע געקאָנט פארגלייבן מיט חיים נחמן ביאליקס „בעיר ההרנה“ (אין דער שיחא שפאט) אָבער באַנדיקט דעם פארגלייבן, באַשערט מען בלאז אויך דעם חילוק. בעת ביאליקס, וועלכער איז זיין געמאָלט, ווען ער האָט אָנגעשריבן „בעיר ההרנה“, געווען א ריפער דיכטער. דיקט אויס וויין פראָמס, וויין ווי קען די שחיתות פון 1903, קאָז צו זיך נישט פארגלייבן אין א יאָש-געפיל, אָר נע-פונט אויך די מרום-ווערמער, די מרויס פון א נביא. דאָס וואָס איז אזוי אָפּט גע-לייבט געוואָרן פון מאַקסיס גאָרשין. ביי מאַרקישן אָבער נעמיט מען נאָך נישט אָס די מרויס-ווערמער. ביי אים איז נאָך לעת עתה בולו יאָש...“

אין וויין צובראָכנקייט, אין וויין פארצווי-פלונג, אין אסעט שפאט פון ווייטקן לעס-כער, ווענערט זיך דער דיכטער צו נאָס:

„א, עפן, עפן איר ריין שטערניקן-שער-בלאט, אלעמבטיקער פון וועלטן, —

הנני העי...“

כ'באָנער-מיר אין תפילה-איצט-באהפט זיין, און נאָך אויף לעס-ערן און נאָך איר שולטן באוועגן זיך ביין הארץ און סינע לעפצן...“ (וויט 7)

(המסד אויף זייט 9)

וו. טאמבור

די יידישע דעסעטע פון אומשטום האָט אָפּגעטערט דעם צוואַנציקסטן יאָרצייט וויין-מאָרישן אומקום פונעם גרויסן סאָוועטיש-הויזן פאָעס און מענשיט — פריץ מאַרקיש. וואָס קענען מיר נאָך מוסר זיין? א קדיש זאָגן נאָך אים קאָנען ביר אויך, און אפער נאָך א פרק מיניוויט.

וועגן וויין לעבן קאָנען אָנשרייבן בקיצור, עפליכע ווערמער. וועגן וויין שאפן קאָן מען אָנשרייבן, און מיט דער צייט וועט מען מסתבא אָנשרייבן, נאנצע בענער. מיר וועלן זיך נישט אריינלאָזן אין קיין ליטעראטור קריטיק, ס'איז נישט דאָ דאָס אָרס פאר דעם אָבער, מיט געאָגאָ, א קדיש, דאָס יא. איז וועלן מיר זאָגן קדיש אויף אנדערע אופן.

פריץ מאַרקיש איז געבוירן אין יאָר 1895 אין פאָלאַנא, וואָס, אין א פאמיליע פון בעלי-מלכות. זיין פאָטער איז געווען א ליפּן און אים געגעבן א יידישע דעציאָנע. אין יאָר 1916 איז ער אָדן אין צאָרין מיליטע און זיך באַטייליקט אין דער ער-שטער וועלט-מלחמה, וואו ער איז ליכט פארוואנדעט געוואָרן און דערגאָר באַפרייט. ער לעבט איבער די דעוואָליציע, דעם בינדע-קריג, בלוטטיקע פאָרמאטען און ס'הויבט זיך אן ראנגלען זיין פאָעטיש הארץ צווישן שחיתות אין דעם כסחון פון א נייער נע-רעכטע וועלט.

אין די יאָרן 1921—1928 האָט ער גע-לעבט אין וואָדיש (דאָס ווילן מיר אונטער-שפרייבן, ווייל וועגן דעם פערזאָל, האָבן מיר שפעט צו זאָגן!) און פון 1928 האָט ער געלעבט אין מאָסקווע. אין לעבן איז פריץ מאַרקיש געווען אן אומיר. ער האָט שפעט-דיק אומגעברויט.

וועגן זיין שפאט האָבן די באַכענער לב-תחילה געהאט פארשידענע מיינונגען, אָבער וועגן איינשטויבן געוואָרן, אז ער איז צווישן די באַלעמירטעס דיכטער פון אנדערע צייט.

פריץ מאַרקיש איז געווען א פונפלינדריקער דיכטער, וואָס האָט געשטערעכט מיט און פאפאָל וואָס האָט תמיד מיט-ערשט, וואָס האָט אויפגעברויט דעם ארום, און — תמיד אין ער געגען אָנציגער.

זיין פרובאטארע פערן האָט געשפירטלע פאָעמען, געשאפנע כמעט איין מאָ-גע-יע-גייטן וועלכע זענען געלייגט געוואָרן אין די מאַטע ווייטעסע וויכעלען פון דער יידיש-וועלט און באוואונדערט געוואָרן. צוערשט האָט ער ארויסגעגעבן „קליינע“ פינעקע, פא-עמען אין „גרויסן“ בוך-פאָרמאט פון ע-לעכע און דרייסיק ווייט, אומער די אָריגי-געלעכט געבען: ראדאָ, קופע, סתם אא"וו. נישט אלעס וואָס ער האָט דעמאָלט געשריבן איז געווען פארשטענדלעך פארן לייענער. אָבער ער וועט ס'האָט דעמאָלט געלייגט מאַרקישן האָט געפילט וואָס ער וויל זאָגן. פון די קליינע פינעקע איז ער מיט דער צייט דער-אנגען צו די צוויי בענדיקע ווערק (וויי-אזוי זאָל איר זיי אָרנען: דאָסמאן אין פערדן? פאָעמע, עפאָפּי?) ווי „אָר-איינ“ יאָר אים“ און „מלחמה“ וואָס איז אזוי פארשטענדלעך, אזוי ליריש, אזוי מאַרש, שוין — ווי נאָך א מאַרקיש איז אומשטאנד געווען אָנצו-טרייבן, ווען ער האָט איבערגעלעבט דעם יאָרען געדאָלט מיט דער היפּטעריסטישער בעמבע.

כמעט אלע זיינע שאפונגען האָבן די הויפט טעמע געראנגל, דעוואָליציע, פאָרמאטען, מלחמה, די מאַטע ברויסקעס געשענישן פון א גר ער געשיכטע.

ס'ליגט פאר מיר די פאָעמע „די קופע“ פון זיינע ערשטע שאפונגען, וואָס איז דער-שיען אין יאָר 1921 אין וואָדיש. דאָס

צייט-שפּריפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

הרב הכולל דר. דוד משה רוזן

א יום-טוב פון אן אייגנארטיקער גבורה

„לא בחיל ולא בבה, כי אם ברוחי“ נישט מיט חיל און נישט מיט כוח, נאָר מיט מיין גייסט — אָס דאָס איז דער „אני מאמין“ וואָס האָט דורכגעדרונגען, ווי א חופ השני, ווער נאנצט דערשייטערנדיקע געשיכטע. זיי האָבן געירשהט און אויפגעהיט א יסודותדיקע אויפפאסונג: דער גייסט שטייט העכער פונעם כוח. זיי האָבן, ככן, קענען קיינעם נישט געוואָלט פירן קיין מלחמה. און ווען זייער פאָטער יעקב ישראל האָט געווען א זיין לעבן איז געשטעלט געוואָרן אין א סכנה פון זיין ברודער עשו, „וויירא, וויצור“ — האָט ער מורא געהאט אז ער וועט געהרגעט ווערן, אין ס'האָט אים לייך געטון פאָטער וועט ער דארפן אן אנדערן הרגענען. איינע אזוי ווייס איז ער אריין אין בלוט, פון מיוונסטער יאָר, דער גרויס פאר שפיכת דמים, אז ס'האָט זיך געשאפן א נאנצע הומאריסטישע ליטעראטור וואָס האָט געהאט פון דער „מורא פאר קאמף“ פון יעקבס קינדער. אמת איז, אז זיי האָבן קיינמאל נישט געהאלטן, אז מלחמה איז א ליוונג און אז די רויט קראפט קאָן מנצח זיין דעם כוח פון דער מאָראל.

זיי, דער „עם הספר“, דאָס פאָלק ביי וועלכן דער עיקר איז געווען דאָס ספר, די תורה. האָבן אומגעטון, וואו זיי האָבן געלעבט, געלאָזט אַריינגעלעט שפורן. אין זייערע וואוינערטער האָט מען נישט געפונען באסאָ-רעליגען, און אין די מקומות וואו זיי האָבן געלעבט, האָבן די ארבעטאָלן נישט אויסגעניצט קיין פאלאצן, זיי האָבן נישט אמטערט קיין אוצרות מיט אבנים טובות. די פאָרשער פון יידישן לעבן אויפן ברעג פונעם יורד, האָבן געפונען אַשטאט שווערן — ספרים, אַשטאט אוצרות — טגולת, פערנאמענטן, ערדענע טעפ מיט א רייכן תוכן פון לערעס. תמיד זענען זיי געבליבן סריי דעם אומבאזינבארן כלי-זון פון דעם זעלבן יעקב-ישראל, „הקול קול יעקב“ — דעם קול פון יעקב. דער ארגומענט איז געווען זייערע אירייען און האָבן קיין איין רגע נישט פארלוירן די איבערצייגונג, אז די באציאונגען צווישן מענטשן און א מיתר דארפן זיך ריכטן לויט א מאָראל-ליש געזעץ, און נישט „פון דער פאָזיציע פון כוח“.

אין איין האנט האָבן זיי געהאלטן דאָס ספר און אין דער צווייטער דעם ירדל, און זיי האָבן באארבעט די ערד וואָס זיי האָבן געירשהט פון אברהם, יצחק און יעקב. זיי האָבן ליב געהאט די נחלה, וועלכע איז געוואָרן איינס מיט זייער גורל, און האָבן פארלאנגט איין איינציקע זאך: מ'זאָל זיי לאָזן פארוואנדלען די מדבר אין א פרוכטבארן גאָרטן. יעדער זאָל קענען געניסן פון זיין וויינגארטן און שייטלבוים. „איש תחת נפשו“, זייערע פערלער זענען אָבער געליגן אין א גענוג, וואו ס'האָבן זיך געקרייט צו רויבערישע תאוות פון די גרויסע מלכות.

הנוכה דערמאָנט אונז פון איינעם פון זיינע שונאים: אַנשוּכום. ער איז נישט געווען דער ערשטער און אויך נישט דער לעצטער.

אַנשוּכום און זיינע פאָרנייער און נאָכפאלגער, האָבן זיך באמייט צו פאר-לעשן דאָס ליכט פונעם מוכה, צו פארלעשן אפילו דאָס לעצטע קאניצל, כדי די פינגערנדיש זאָל קענען הערשן אומגעשעסערט. און באשיצט פון דער פינגערנדיש זאָל די אומגערעכטיקייט קאָנען אָנהאלטן. שוין פון דעמאלט איז די ליכט געווען א סכנה פאר א געוועלטיגן מענטש, וואָס האָט געהאט אלס יסוד, אונטער-ריקונג און די עקספלאזאציע פון מענטש דורך מענטש. דאָס בור, דאָס וואָרס, זענען שוין פון דעמאלט געווען פאררעכנט אלס דינאמיט, וואָס דראָט צו אראָפּ-צווארפן אן אָרדנינג פון אומגערעכטיקייט און רויב.

אָלימפ און סיני: בולשע סומבאָלן פון די צוויי נאנץ קעגננעצלעכע אויפ-פאסונגען, וואָס האָבן זיך בימים ההם, אין דעם 165-טן יאָר פון פאר דער מאָ-דערנער ערע, צוואנגענענשטויסן. אָלימפ איז געווען אַנשוּכוםס וועלט, איז געווען דער נסתרדיקער בארג אויף וועלכן ס'האָבן זיך אויפגעהאלטן מעכטיקע געמער, אכורדיקע, אָן הרמנות, און פארלאָבונגען פון גירעדיקע תאוות. זיי האָבן געשייט צווישן זיך מלחמות, און דאָס געווען, אז דער וואָס איז שטארקער האָט די אַנט-שיידנדיקע דעה, איז נישט געווען איינגעצויגן נאָר אויף דער ערד צווישן פשוטע בשר ודם, נאָר מאַכע דאָרפן אויבן, ביי די אומשטערלעכע געשער. די אנדערע, די שוואכע, האָבן נישט געהאט קיין לעבנס-דעכט. אין ספאראמא פלעגט מען די זקנים, קראנקע און אומפאקע אראָפּווארפן פון די הייבן פונעם בארג שארענט אין די אָפּרינגטן. פאר די יעניקע וואָס זענען נישט געווען באוואָפנט מיט ציין און געגל כדי צו פארציקן, צו הרגענען, איז נישט געווען קיין פלאץ אויף דער ערעשער דזשונגל, און אויך נישט אויף דער אָלימפישער. נישטשעם „איכער-מענטש“, דער מענטש פון איד, „העכערע ראטע“ איז נאָר פון דעמאלט געווען דער איינציק בארעכטיקטער צו לעבן, פון דעמאלט ווען דער קאָספּיראט פון דער פארשאלטענער מעאַריע האָט געהייסן אַנשוּכום.

אין אָלימפ האָט געברענגט דאָס פיער. דאָס פיער איז אָבער געווען אן אויסשליסלעכער מאָנאָפאָל פון געמער. זיי, די שטארקע, האָבן געהאט דאָס רעכט

מוסד „דר. יעקב נימירובר“

אויף דער אינציאטיוו פון א גרופע געלערנטע איז אין ירו-שלים געגרינדעט געוואָרן אן אינסטיטוט צו פאָרשן די גע-שיכטע פון דעם יידישן קבוץ אין רומעניע. דער אינסטיטוט טראָגט דעם נאָמען פון רעלי-גיאָן און קולטור-פערזענלעכ-קייט דר. יעקב נימירובר, וועל-כער איז געווען דער רב הכולל פון רומעניע אין די יאָרן 1921-1939.

אין פראָפּעקט-פאָראַגראם פון נעם מוסד ווערט געזאָגט צווישן אנדערן: „לעצטנס האָט זיך באמערקט גרויס אינטערעס אין די ישראלישע פאָרשיטערשע קרייזן וועגן דער פארגאנגענהייט פון די יידן אין רומעניע, פאר זייערע גייסטיקע און קולטורעלע רעא-ליזירונגען, וועגן זייער ראל אין דער נאציאנאלער ווידערנעבונג און זייער בייטראַג אינעם ווידער-אויפבו פון יידיש-היסטאָריש-פא-טערלאַנד. א באווייז זענען די רייע ארבעטן אויף דער טעמע, וואָס זענען דערשינען אין די לעצטע יאָרן און וועגן א ריי ארבעטן אין דער הויכע. ווי מיר זע-נען אינפאָרמירט, זענען צוגע-גרייט אין כתב-יד.

ס'איז א באוואונדער דערפרי-ענדיק: דערשינונג, וואָס דער יינגער דור סטודענטן אָבער אבסאָלוציען פון די אוניווער-סיטעטן ווידמען זיך דער טעמע פון די רומענישע יידן, אין זייערע ארבעטן. מיר האלטן אז מעדער אינטעלעקטואלן וואָס שטאמען פון רומעניע האָבן דעם חוב נישט נאָר אז זיי זאָלן זיך אינטערעסירן, נאָר זאָלן דער-מוטיקן אועלכע ארבעטן. אט די אויפגאבע האָט אויף זיך גענו-מען דער אינסטיטוט. דר. ינמי-רובר צו צענטראַליזירן די אלע באמיראנגען, צו פערדערן די פא-סונג פון דער היסטאָריאָגראפיע פון די יידן אין רומעניע.“

די אָנפירונג נעמט אינסטיטוט (ד. ט.) לבי-לעווענשטיין, פא-רזער און אוי. יצחק ארצי, גע-נעראל-סעקרעטאר, האָט זיך פאָרגענומען אלס הויפט אויפ-גאבע „צוגרייטן א קאָארדאני-רונג-פלאן פון פאָרשונגען און פובליקאציעס, אונטער דער אויפזיכט פון א קאָמיטע סע-ציאליסט, בפרט פון די ישרא-לישע אוניווערסיטעטן, מדרין צו זיין און צו צענטראַליזירן די פאָרשונגען וועגן דער פארגא-נגעניש פון די רומענישע יידן.“

דער אינסטיטוט האָט אָנגע-הויבן ארויסגעבן א בולעטין (אין רומעניש און עברית), אין וועלכן ס'זענען פארפערענטלעכע פאָרשונגען און דאָקומענטן פון היסטאָרישע וויכטיקייט א וויכ-טיק אַרט פארנעמט אין יעדן גומער דער „ביבליאָגראפישער רעפערטואר“, אין וועלכן ס'זע-נען אָנגעגעבן ארטיקלען וועלכע זענען דערשינען אין דער „ציי-שריפט פונעם רומענישן רעלי-גיעזן יידנטום“.

מיר ווינטשן דער אָנמירער-שאפט פון דעם אינסטיטוט צו צולחן אין זייער טעטיקייט.

הנוכה-ליכט

אין פינעפאונפערציקער יאָר, ווען איד בין צוריק-ע-קומען פון דער מלחמה, האָבן איד אין מייער עלטערנס הייז גאָרנישט געפונען, אהוי דאָס וילכערנע הנוכה-לעמפל. נאָכן דעפאָרטירן די יידן פון צפון-טראנסילוואניע, דורך די אונג-גאריש-דייטשע פאשיסטן, האָבן זיי די ווערסן געניסן. מע-לעכע לייכטער, צי הנוכה-לעמפלעך (אפילו וילכערנע!) האָבן אָנגעווארן זייער ווערט. ווער האָט באדארפט הנוכה-לעם-פלעך, אז די בעלי-בתים זייערע זענען נישט צוריק געקומען פון אוישוויץ?

ביי אונז אָבער, ביי די לעבן געבליבענע, איז א הנוכה-לעמפל זייער חשוב. ווייל בעת די שמועס האָט פריי-מיקצונאכטס געצינדן ליכט לכבוד שבת, יעדע וואָך ערב שבת און ערב יום-טוב, כמעט זעכציק מאל א יאָר, האָבן אידן געווען א געשעניש, בפרט ביי אונז, די קינדער — ווי חשוב דארף זיין דאָס הנוכה-ליכט, וואָס דער פאָטער האָט אָנגעצינדן איין מאל אין יאָר, אין די אכט אָונטן פון הנוכה?

יעדער האָט זיך געהאט זיינע מנהגים, זיינע גיגוגים צו די הנוכה-ליכט, וואָס זענען אייבער פון די עלטערן צו יעדער זיין. אויך מיין פאָטער האָט געהאט א באוואונדערן נוכה: „הנרות הללו“ האָט ער דעקלאמירט מיט א געוויסער אינטאָנאציע: „מעזו צור“ האָט ער געזינגען מיט א טרא-דיציאָנאלן גיטל, וואָס כאָטש ער האָט זיך איבערגעהערט ביי יעדער סמאָפּע, איז ער דאָך יעדעס מאל געווען אנדערש, מיט א חסידישן-קוועטש, מיט א נייער מלאָדישקייט. דער-נאָך האָט ער געזינגען „אָנא בכוה“, זאָגנדיק יעדעס וואָרס זיבן מאל:

אָנא-אָנא, אָנא-אָנא; אָנא-אָנא, אָנא.
בכוה-בכוה, בכוה-בכוה! בכוה-בכוה, בכוה...

אזוי איז איבערגעהערט געוואָרן די תפלה פון רבי נחמיה און הקנה זיבן מאל, בעת די הנוכה-ליכטלעך האָבן געזאָגט אין קליינע פלעמלעך און אין אבסאָלוצער שטילקייט דערציילט די גבורות פון פארצייטיקע מלכים.

זענען אין מאדארנעס יידן, וואָס האָבן נישט פארמאָגט קיין זיכערונג, צי משכן איז הנוכה-לעמפל. צי-א האָבן צע-שניטן אין צווייען א קארטאָפּל, אויסגעהוילט אביסל, כדי צו האָבן וואו אריינצושטופן אביסל שמן, אין וועלכן מ'האָט איינגעטונקען א ביינאָל-קלייטלעך, — אָבער די זמירות זענען געווען די זעלבע. ס'איז דען וויכטיק וואווי ס'זעט אים דאָס לעמפל? וויכטיק איז די כוונה. רחמנא ליבא בעי.

אין זכרון האָבן זיך פארהאלטן מערערע נוסחאות פון הנוכה-ליכט צינדן. דער סטעטער רב זצ"ל פלעג צינדן די הנוכה-ליכט מיט א שפּילער דבק: דיריקער ערנסטקייט, ווי דער סאטמארער, אָן פיל גיגוג. דער קרעטשענעווער רבי זצ"ל פלעג אזוי שוין שפּילן אויפן פידל, אז ס'פלעגן קומען צו זיינע הנוכה-ליכט נאָר צוליב דעם. ווער ס'האָט געקענט אן אביסל אָנ-אָוויג זצ"ל, דעם ספּעציעלער רבס איידעם, געלעכט וואָס פאר א בעל-מנגן ער איז געווען, מיט א וואג-רעכנאָרע קרעפטיקער בארימט-שטימע, וויין „הנרות הללו“, באגלייט פון ישיבה-כאָר, האָט ווייט אָנגעקלינגען אין דער הנוכה-אָונטקער שטילקייט.

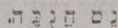
אזוי האָבן מסטאט געזינגען די לויים, ווען די כוהנים האָבן אָנגעצינדן די ליכטלעך פון דער מזוזה... אַנב, באוואונדערן פאריאָרן בני-ברך, דערמאָנדיק די היינטיקע ספּעציעלע רביצן, הרבנית פערעלע, ר' אבישלם פייכער, וועגן יענע יאָר, — האָבן זיי ביי איר פערזען באוויזן אין די אויגן. איז עס דען מעלער ס'זאָל זיין אַנ-גערש ווען מ'רעמאָנט זיך פון די אפלאַקע הנוכה-ליכט? דערנאָך, נאָכן זינגען „הנרות הללו“ פלעג מען שפּילן „דריידל“, דער רבי האָט געשפּילט צוואמען מיט די

ב"ה בוקרשט
מספר 288
כ"ה בסלו תשל"ג

מאת הרב יצחק מאיר מרילוס

—ההמינו צום. או יכן שנאשר
בהנאה, שי"ך גם כן לומר קודם
כמו בחמרת בלילות (מכ"ד מש

על שם ש"ס, א"י ה"כ"ה. פ"ה

ס שנאספו בפקודת תלמי.
יסר את איגור הקזי
החרריות בגרמניה.

וְלֹא שָׁמַעְתִּי	הַתִּיכֵךְ לְיוֹנוֹת, עַל-יְדֵי שְׁבָעִים	וְלֹא שָׁמַעְתִּי
יִסֹּר אֶת אֵיגוּר הַקִּיּוֹן	הַחֲכָמִים שֶׁנֶּאֱסָפוּ בַּמִּקְוֶה	וְהַבְּאִים: טַבַּח
הַחֲרָרִיּוֹת בְּרַמְנִיָּה.	הַמֶּלֶךְ תִּלְמִי.	אוֹ הַטַּבַּח. מוֹכֵךְ

אברהם, י"ד, ת"ר